

ਦਿਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

○ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਪਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਮੁਲਾਕਾਤ :

ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਤੇ ਇਕ ਗੌਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਬੁਲਾਈ ਜਾਣੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ :

- ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ
- ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਧਿਰਾਂ
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ
- ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਖੱਬੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ
- ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ
- ਹਰਿਆਨਾ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦਲ
- ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ
- ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ
- ਜ਼ਮੀਨਦਾਰੀ ਨਿਰਪੱਖ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ

ਸਰਵਪੱਖੀ ਹਲ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੇਕਰ ਇਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਦੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾ ਅਪਣਾਏ ਜਾਣ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹੁੰਗਾਰਾ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਕ੍ਰੈਡਰ ਵਲੋਂ ਕੁਝ ਚਿੱਠੀਆਂ

ਸੰਪਾਦਕੀ-ਸਿੱਖ ਕੀ ਕਰਨ ? (ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ 30 ਅਗਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਿਖ ਸੰਮੇਲਨ ਦੇ ਨਾਂ)

ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਸਿੱਖ ਬੁਧੀਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਬਹਿਸ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਅਗਸਤ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਫੋਰਮਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਉਤੇ ਤਿੰਨ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਬੜੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚੇ ਨੁਕਸਾਨਾਂ ਬਾਅਦ 29 ਸਤੰਬਰ 1985 ਵਿਚ ਬਰਨਾਲਾ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣੀ। ਇਹ ਹਰ ਲਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਪੰਥਕ ਵਜ਼ਾਰਤ ਸੀ। ਬਾਦਲ ਟੋਹੜਾ ਭਾਵੇਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਏ ਪਰ ਇਸ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਹਮੈਤ ਸੀ। ਬਾਦਲ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਅਸੈਂਬਲੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਦਰਸਾਈ ਸੀ। ਹਾਲੀਂ ਸਾਲ ਮੁੱਕਿਆ ਨਹੀਂ ਇਸ ਵਜ਼ਾਰਤ ਦਾ ਜਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਜੋ ਹਸਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਕਦੀ ਬਰਨਾਲੇ ਉਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਚਮਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੀ ਬਾਦਲ ਤੇ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੀਫ ਮਨਿਸਟਰੀ ਦੇ ਲਾਲਚ ਪਿੱਛੇ ਅਕਾਲੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੂੰ ਤੋੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਜ਼ਾਰਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਰੱਖਿਮੋਕਰਮ ਤੇ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕੰਨ ਪਕੜਕੇ ਉਹ ਬਰਨਾਲੇ ਨੂੰ ਹਟਾ-ਚੋਣ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਹਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪੱਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਿਲੇਗਾ। ਪੱਤਾ ਹਿਲੇਗਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ? ਇਕੋ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਬੰਦਲੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇਸ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨੇ ਭਿੱਸਟਾਚਾਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਰੀਕਾਰਡ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ। ਸਿਖ ਅਵਾਮ ਵਿਚ ਤੇ ਸਿਖ ਬੁਧੀਜੀਵਾਂ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਇਹ ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਨੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਆਪਦੇ ਮੈਂਬਰ-ਜਿੱਤਾ ਕੇ ਵੀ ਜੇਕਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ ਤਾਂ ਅਗੋਂ ਭਵਿਖ ਵਿਚ ਕੀ

ਗਰੰਟੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ? ਇਸ ਦਾ ਜਵਾਬ ਲਭਦਿਆਂ ਸਿਖ (ਜੋ ਸਿਰਫ ਸਿਖੀ ਦੀ ਹੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਏਸ਼ੀਅਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ਕਦੀ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਕਦੀ ਮਾਯੂਸੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਰੋਹ ਤੇ ਮਾਯੂਸੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸਵਾਲ ਉਠ ਰਿਹਾ ਹੈ 'ਸਿਖ ਕੀ ਕਰਨ ?' ਇਹਦਾ ਦੋ ਟੁੱਕ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਪਿਛਾਖੜ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ । ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿਆਸੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਜੋ ਆਰਥਕ ਆਧਾਰਾਂ ਤੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੇ ਸਮਾਜਾਂ ਦੀ ਟੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਵਿਕਾਸ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ਵ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਕਸ਼ ਉਲੀਕ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਵਿਸ਼ਵ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਇਕ ਨਿੱਜੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ । ਇਹਦੀਆਂ ਨਾ-ਖੱਖੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਨਾ-ਖੱਖੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ । ਸਵਾਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਿਖ ਇਹ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ? ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਖ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਅਚੇਤ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮੇਂ ਲਿਆ ਹੈ । ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਟੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸਾਇੰਸ ਅਤੇ ਟੈਕਨੋਲੋਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ । ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਆਮ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਹਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ । ਫੇਰ ਇਸ ਪਿਛਾਖੜ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਨਾ ਛੱਡਣ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ? ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਕੋ ਕਾਰਨ ਇਕ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਭੂਤ ਹੈ ਜੋ ਸਿਖ ਮਾਨਸਕਤਾ ਨੂੰ ਚਮੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਅਸੀਂ ਖਾਸ ਬੰਦੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਮਰਨੇ ਮਾਰਨੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਸਾਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜੇ (ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਥਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਡੂੰਘਾ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ) ਸਾਡੀ ਵੱਖਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ (ਦੂਜੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਿਖੀ ਸਰੂਪ ਬਦਲ ਲਵੋ, ਜੇ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨ ਜਾਂ ਸਿਖ ਕਿਸਾਨ ਇਹ ਸਰੂਪ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਦੋਸ਼ ਕਿਉਂ ?) ਹਿੰਦੂ ਸਾਨੂੰ ਗੁਲਾਮ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਆਪਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਲਵੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ?) ਅਸੀਂ ਬੜੇ ਮੋਹਨਤੀ ਹਾਂ (ਨਾ ਭੁਲੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਮੋਹਨਤੀ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਆਲਸੀ ਅਤੇ ਨਸ਼ੋਈ ਵੀ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਯੂ.ਪੀ. ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖੋ । ਕੀ ਉਹ ਮੋਹਨਤੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ?)।... ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਇਸ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਭੂਤ ਦੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਅਜ ਸਿਖ ਮਾਨਸਕਤਾ ਜ਼ਖਮੀ ਹੈ । ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੇਖ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਆਪਦੇ ਉਤੇ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ? ਸਵੈਮਾਨ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦਾ ਹੱਕ ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਹੈ । ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਹੈ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹੈ । ਅੱਜ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਇਸ ਹੱਕ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੱਡੇ ਪੈਮਾਨੇ ਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਵਿਸ਼ਵ, ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਜਮਹੂਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਸਿਖ ਕੀ ਕਰਨ ? ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਇਕ ਫਿਕਰੇ ਵਿਚ ਜਵਾਬ ਇਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਸਿਖ ਧਾਰਮਕ ਬੇਸ਼ਕ ਹੋਣ ਪਰ ਧਰਮ ਆਧਾਰਤ ਪਿਛਾਖੜ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਯੋਗ ਖ਼ਾਂ ਪਾਉਣ । ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਗਲਤ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਗਰੀਬ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਲਈ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਇਥੇ ਇਹ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਣਾ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਇਸ ਲਾਈਨ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ, ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਵਧੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਖੱਟਿਆ ਸੀ । ਅੱਜ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

—ਗੁਰਜਰਨ ਸਿੰਘ

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਯਾਦਗਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਸਤੇ ਕੈਲਾਸ਼ ਕੌਰ-ਗੁਰਜਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਛਪਵਾਇਆ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ।
 ਛਪਾਈ ਹਰਮੁਖ ਪ੍ਰਿੰਟਰਜ਼, 23-ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਗੇਟ ਮਾਰਕੀਟ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਹੋਈ । ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਸਿਰਨਾਵਾਂ : ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ
 ਨਿਵਾਸ, ਡਾ: ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ-143002 : ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਚੰਦਾ 15 ਰੁ: ਵਿਦੇਸ਼ ਹਵਾਈ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ 120 ਰੁਪਏ

ਗੁਰਸ਼ਬਨ-ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਏ ਪਤਰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਗਈ

? ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨ ਟਕਾਂ ਬਾਰੇ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਸੁਣਨਾ ਚਾਹਾਂਗੇ।

— ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਇਸ ਪੁਸ਼ੀਸ਼ਨ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਕੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਿਸਟਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 500 ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣੀ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਹਦੀ ਆਰਥਕਤਾ ਉਤੇ ਚੁਕਣ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਜੋ ਜੋ ਵੀ ਲਹਿਰਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਕੋਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਜੀਣ ਦਾ ਹੱਕ ਖੋਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਲਹਿਰਾਂ ਗਲਤ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੀ ਉਗਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਉਤੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

? ਪੰਜਾਬ ਸੰਕਟ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੇ ਦੇਖਦੇ ਹੋ ?

— ਸੰਕਟ ਦੇ ਆਰਥਕ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਉਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਕੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਨ। ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਹੈ, ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ, ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦਾ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਪਾੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਿਆਸਤ ਹੈ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਕਟ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੂਲਵਾਦ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਪੁਨਰ ਜਨਮ ਦਾ ਅਮਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਜੋੜਤੋੜ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹਦਾ ਮਾਰੂ ਅਸਰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਮੂਲਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਉਤੇ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਕਰਾਂਗਾ। ਸੰਸਾਰ ਅਮਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਅਤੇ ਇਰਾਨ ਵਿਚ ਖੁਮਿਆਨੀ ਦਾ ਉਪਰ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਮਲ ਧਾਰਮਕ ਅਕੀਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧ

ਖੜੇ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਮਲ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿੱਖ ਇਥੇ ਆਉਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਗਿਣੀ ਮਿੱਥੀ ਚਾਲ ਨਾਲ ਇਥੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੇ ਬੀਜ ਸੁੱਟਨਾ ਸੀ। ਅਮਰੀਕੀ ਸਿੱਖ ਇਥੇ ਆਏ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਕੱਟੜਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਇਕ ਬੜਾ ਹੀ ਆਧੁਨਿਕ ਧਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤਰੱਕੀਯਾਫਤਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਜੋ ਨਿਊਯਾਰਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ 1972 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਚਿੱਠੀ ਸੈਕਟਰੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲ ਵੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿੱਖ ਅਮਿਤਸਰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਜੋਗੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਖਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸਿੱਖੀ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂਤਰਿਕ ਕੌਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸੰਸਾਇਟੀ ਦੇ ਛਾਂਗੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਹਿੰਪੀ ਬਣੇ ਸਨ ਤੇ ਹੁਣ ਜੋਗੀ ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਸਿੱਖੀ ਵੱਲ ਸੌਂਝ ਲਿਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਜਦੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਅਮਿਤਸਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਇਕ ਵਜੇ ਜਾਗ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਰੁਟੀਨ ਵਿਚ ਉਚੀ ਉਚੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਿੰਸਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਫੇਰ ਸਵੇਰੇ 4 ਵਜੇ ਆਪਣਿਆਂ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਵਜੇ ਡੱਕ ਸੁੱਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਕ ਅਕੀਦੇ ਵਿਚ ਅਮਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਣ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਹੱਤਤਾ ਬਾਰੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਅਤੇ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਧਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਅਮਿਤ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਇਹ ਉਠ ਪੈਂਦੇ ਸਨ ਪਰ ਫੇਰ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਸੌਂਦੇ ਸਨ। ਕੋਈ ਕੰਮ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਮਾਨ ਸਨ। ਪਰ

ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਲੰਮੇ ਲੰਮੇ ਚੋਲੇ, ਚਿੱਟੇ ਦੁੱਧ ਵਸਤਰ, ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਦਾੜੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਰੁਆਬ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ। ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲੀ ਹੁਣ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਪਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੇ ਬੀਜ ਸੁੱਟੇ ਗਏ। ਹੁਣ ਜੇਕਰ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਕਿਥੇ ਗਏ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਇਕ ਰਫੇਲ ਸਿੰਘ ਬਾਬੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇਗਾ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੇ ਮਾਡਲਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਉਹੀ ਨਤੀਜੇ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਭੋਗ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਇਕ ਫੈਕਟਰ ਹੈ।

? ਦੂਜਾ ਫੈਕਟਰ ਕੀ ਹੈ ?

- ਦੂਜਾ ਫੈਕਟਰ 1971 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1976 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਕੂਮਤ ਹੈ। 1971 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਕੋ ਇਕ ਤਾਕਤ ਸੁਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਨਾ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਖਲੋ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਇਹਦੇ ਲਈ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਡੇਰੇ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਰਨ ਪੂੜ ਲੈਣ ਦਾ ਪਖੰਡ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਵ ਵਿਚ ਆਉਣ ਕਿਉਂਕਿ ਦੁਸ਼ਟ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੇੜਾ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨੌਜਵਾਨ ਦਾੜੀਆਂ ਫਿੱਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਥਲਿਉਂ ਸਿਰ ਮੁੰਨਾ ਕੇ ਉਤੇ ਪੱਗ ਬੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੱਧ-ਅਕਲੇ ਜਿਹੇ ਬਾਬੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਿਫਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ-ਹੈ, ਫੂਕ ਛੱਕ ਗਏ। ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਝੰਡਾ ਬਰਦਾਰ ਬਣ ਗਏ। ਇਹਦਾ ਪਹਿਲਾ ਵਿਖਾਵਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ 1974 ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਖੋਜਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧ ਆਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਸੋਧਨ ਦਾ

ਬੀੜਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸਿੱਖ ਬੁੱਧੀ-ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਚੋਲੇ ਚਾਪੜਿਆਂ ਨੇ ਬੱਸਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਉਤੇ ਬਗੈਰ ਟਿਕਟ ਸਰਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਅੱਧ-ਅਕਲੇ ਜਿਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਧਮਕਾਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਕੀ ਲਾਡਲੀ ਫੌਜ ਬੜੇ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਪਬਲਿਕ ਲਾਈਵ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੋਬਿੰਦ ਮਾਰਗ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚ ਤੇ ਰਾਮ ਤੀਰਥ ਮੰਦਰ ਦੀਆਂ ਮੁਰੰਮਤਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ। ਮੂਲਵਾਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਲਪਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਹੱਥ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਮੂਲਵਾਦ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦਾ ਇਹ ਹੱਥ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 1977 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਜੱਤਾ ਰਾਜ ਸੀ ਤਾਂ 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਵਰਗੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੱਥ ਹੁਣ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੱਥ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕੱਲੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਬਾਕੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਇਕ ਗਿਣੀ ਮਿਥੀ ਪਾਲਸੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਦਿਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਇਹ ਅਮਲ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਬਣ ਗਿਆ। ਰਾਜੀਵ ਨੇ ਦਸੰਬਰ 1984 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਨੰਗੇ ਚਿੱਟੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਪਣਾਇਆ।

? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਮੂਲਵਾਦ ਫੈਲਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਫਿਰਕੂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ

- ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦ ਫੈਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂਗਾ? ਉਹ ਬਰੀ ਹੋਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਏਲਾਨੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਧਰਮ ਤੋਂ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਉਤੇ ਉਂਗਲੀ ਤਾਂ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਤੋਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਦਾ ਲੇਬਲ ਲਗਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਮੁਸਲਿਮ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ ਵੀ, ਇਸ ਲਈ

ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਮਹੂਰੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਦੋਨਾਂ ਫਰੰਟਾਂ ਤੇ ਲੜਾਈ ਲੜਨੀ ਪਏਗੀ, ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੁੱਟਲ ਨੀਤੀ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਦੰਡ ਕਰਨ ਲਈ।

? ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ?

— ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਧਾਰਮਕ ਮੂਲਵਾਦੀ ਆਗੂ ਸੀ। 1978 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਇਆਂ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਅਤੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ (6 ਅਕਤੂਬਰ 1979 ਚੜ੍ਹਕ ਵਿਖੇ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ) ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਖਸ ਪੰਜਾਬ ਲਈ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇਗਾ। ਇਹ ਸੱਚ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵਿਚ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕਰਨਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਤ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੂੰ ਵੀ। ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਇਕ ਜ਼ਿੰਦੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਗਈ ਹੈ, ਇਹ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੀ ਦਸੇਗਾ। ਸੰਤ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੋ ਬੇੜੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਰ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਸੰਤਪੁਣੇ ਦੀ ਬੇੜੀ ਅਤੇ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਬੇੜੀ। ਹਰ ਪੜਾਅ ਤੇ ਉਹਨੇ ਗ਼ਲਤ ਫੈਸਲੇ ਲਏ। ਜਿਤੇ ਹੋਏ ਮੌਰਚੇ ਹਾਰੇ। ਉਹਨੂੰ ਨਾ ਮੌਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਤੰਤ ਪੁਚਾਣਾ ਆਇਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨਾ ਆਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਬਸ ਕਿਰਾਯਾ ਮੌਰਚਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਨਹਿਰ ਰੋਕੂ ਮੌਰਚਾ ਸੀ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਸੀ, ਹੁਣ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ।

? ਦੇਸ਼ 'ਚ ਹੋਰ ਮਸਲੇ ਉਠਦੇ ਹਨ ਤ ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਲਝਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਏਨਾ ਉਲਝਿਆ ਕਿਉਂ ?

— ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਜ਼ਿਠਿਆ ਜਾਣਾ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਉਲਝਾਉਂਦਾ ਹੈ। 1978 ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਇਸਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤੋਂ ਬੜੀ ਸਿੱਧਤਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਇਖਤਿਆਰ ਕਰ ਚੁਕਿਆ ਸੀ। ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਮਸਲਾ ਸੀ। ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਾਣੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਅਕੀਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ

ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਚੀ ਥਾਂ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਚਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝਗੜਾ ਪਹਿਲੇ ਨਵੰਬਰ 1977 ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਸਿੱਖ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਨੂੰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਬਾਦਲ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਾਵਫ਼ੇਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਮਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਗਰੰਟੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਵਾਵਫ਼ੇਲਾ ਪਾਉਣ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਨ। ਮਾਮਲਾ ਅਕੈਦਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁਲਝਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਖਬਰ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਨ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣਗੇ ਪਰ ਗੱਲ ਏਨੀ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਸਿਰੇ ਦੀਆਂ ਪੁਸ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਲੈ ਲਈਆਂ। ਮੁਰਾਰਜੀ ਡੀਸਾਈ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ। ਵਿਸਾਖੀ 1978 ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਖਾਸ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਸਿੱਖ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀ ਜਦੋਂ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੱਲ ਵਧ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਖੂਨ ਖਰਾਬਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਸਿੱਖ ਵਿਖਾਵਾਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਜਨੂੰਨ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਕੋਲ ਬੰਦੂਕਾਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ, ਇਹ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਸਵਾਲ ਬੈਠਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੱਲ੍ਹਾਂ ਬੰਦੇ ਥਾਂ ਸਿਰ ਮਰ ਗਏ, ਇਹ ਕੋਈ ਮਮੂਲੀ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਿਆ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਮਰਿਆ, ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਮਰਿਆ। ਜੂਨ 1984 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮਰਦੇ ਰਹੇ। ਅਮਨ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਿਲਕੁਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ। ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਾਤਲ ਦਨਦਨਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਗਈ। ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਉਹ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਵਾਈ ਉਹ ਵੀ ਗ਼ਲਤ ਸਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜਾ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਫੌਜੀ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਤਾਂ ਇਸਉਹ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੌਜ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਲੂਕ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਜਦੋਂ ਮਾਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨੀਕਰਨ ਵਲ ਲਿਆਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ ਨਾ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲਾਉਣੀ ਸੀ। ਜੂਨ 1984 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਸੁਲੀ ਤੇ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਜੂਨ 1984 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਖਾ ਨੂੰ ਸੁਲੀ ਟੰਗ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਟੈਰਿਸਟ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਹਨ ਜੋ ਫੌਜ ਨੇ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨ ਵਿਰੁਧ ਕੀਤੀ। ਕਮਾਯੂਨਿਸਟ ਡੇਢ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨ ਇਸ ਦਹਿਸ਼ਤ ਗਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਾਰਡਰ ਕਰਾਸ ਕਰ ਗਏ। ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਅਣਗਿਣਤ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਸਲੂਕ ਵੀ ਆਮ ਸਿਖਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਹਿਕੇ ਹੁਣ ਦੀ ਟੈਰਿਜ਼ਮ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾ ਰਿਹਾ। ਜਾਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਕੋਈ ਤਰਕ ਨਹੀਂ ਮੁਹਿਯਾ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਸਗੋਂ ਇਹ ਦਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਗ਼ਲਤ ਕਾਰ-ਵਾਈਆਂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗ਼ਲਤ ਨਤੀਜੇ ਕਢਦੀਆਂ ਹਨ।

? ਰਾਜੀਵ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ?

— ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿਚ ਹੋਰ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਲਈ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਬਰਨਾਲਾ, ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੌਰਚੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਮੌਰਚੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਕਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਸਾਰੇ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੌਕਾ ਦਿਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਵਡੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦੇ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਧਪੁਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਵੀ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਅਰਜਨ ਸਿੰਘ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾਈ ਜਾਏ ਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਕਾਂਡ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਪਰ ਐਸਾ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਅੱਠ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ

ਹੈ ਇਹ ਅਧੂਰੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਦੇਣ ਹਨ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਹਰਿਆਨਾ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਭਜਨ ਲਾਲ ਸਾਰੇ ਹਰਿਆਨੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ।

? ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਆਲ 'ਚ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

— ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਖੁਫੀਆ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਖੁਲ੍ਹੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਲੋਕ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪੈਂ-ਤੜੇਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਚੰਗੇ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਵਾਕੂਨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਦੇ ਕੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁਹਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਰੋਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਮਾਸੂਮਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਹਿਜਾਸ ਹੋਏ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨ ਦੁਸ਼ਮਣ ਰਾਹ ਤੇ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ! ਇਸਦਾ ਇਹ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਢਿਲ ਦਿਤੀ ਜਾਏ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਾ ਨਿਪਟਿਆ ਜਾਏ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਹੀ ਰਾਹ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਦਿਤਾ ਜਾਏ। ਰਾਜੀਵ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਇਕ ਨਾ ਮੁੱਕਮਲ ਸਮਝੌਤਾ ਸਾਬਤ ਹੋ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਸਰਵਪੱਖੀ ਨਵੇਂ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ, ਹਰਿਆਨਾ ਦੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ—ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜ਼ਮਹੂਰੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਚਾਹਵਾਂਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਲਈ ਰਾਏਆਮ ਲਾਮਮੰਦ ਕਰਨ। ਪਾਰਲੀ-ਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਰਖਿਆ ਪੱਟੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਥਾਈ ਤੌਰ ਤੇ ਅਮਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ।

? ਸਿੱਖ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਦੋਸ਼ੀ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਇਹ

ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਟੈਰਿਸਟ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਦਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ?

- ਭਾਰਤ ਦੀ ਪੁਲਸ ਦਾ ਰੀਕਾਰਡ ਏਨਾਂ ਮਾੜਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਹੀ ਗੱਲ ਦਾ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਟੈਲੀਵੀਯਨ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਹਥਿਆਰ ਵਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਾਕਈ ਟੈਰਿਸਟਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲਭੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ ਪੁਲਸ ਨੇ ਅਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲਸ ਨੇ ਇਕ ਲਿਸਟ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਭੇਜਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਉਥੇ ਹੀ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੀਤੀ ਦਾ ਅਧਾਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਟੈਰਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਰਿਚ ਰਖਣਾ ਐਵੇਂ ਮੁਫਤ ਦੀ ਸਿਰਦਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਕੇਸ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਕਦੀ ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਲਭਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਬਹੁਤ ਬਹੁਦਾ ਦਲੀਲ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹਾਮ ਖਿਲੀ ਉਡਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹਨਾਂ 'ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕਦਾ। 1983 ਵਿਚ ਜਮਹੂਰੀ ਅਧਿਕਾਰ ਸਭਾ ਵਲੋਂ ਅਸੀਂ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ ਦੇ ਕੇਸ ਦੀ ਤਪਤੀਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਪੁਲੀਸ ਬਿਲਕੁਲ ਝੂਠੀ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੂਠਾ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ। ਹਰ ਇਕ ਕੇਸ ਦੀ ਤਪਤੀਸ਼ ਕਰਨੀ ਮੁਮਕਿਨ ਨਹੀਂ। ਬਸਾਂ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਜਾਂ ਬੇਦੋਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਉਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਰਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ! ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੈਰਇਨਸਾਨੀ ਅਮਲ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾ ਸਕਦੀ ਪਰ ਸਿਰਫ ਖਾਨਾ ਪੁਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਕੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਵੀ ਮੁਆਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਦੀ ਵੀ ਦੋ ਚਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ।

? ਸਿਖ ਮੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੋਗੇ ?

- ਸਿੱਖ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਏਨੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਜਿੰਨੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸਿਖ ਮਾਨਸਕਤਾ (Injured Sikh Mantality) ਉਤੇ ਮਰਹਮ

ਲਾਉਣ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਜ ਦੋ ਤਰਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਖਮ ਲਗੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਲਗੇ ਹਨ। ਜੂਨ 1984 ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਡੇਢ ਦੋ ਸਾਲ ਦਾ ਜਿਹੜਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਇਤਹਾਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਏਗਾ ਜਦੋਂ ਭੂਤਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਨਜਾਇਜ਼ ਕਿਸਮ ਦਾ ਖਰੂਦ ਮਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਜੂਨ 1984 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਉਹ ਇਸ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਵਿਰੁਧ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਠਾਜਾ-ਇਜ਼ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮੈਂ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਸਿਖ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨੂੰ ਉਹਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਪਣੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਝੂਠੇ ਵਕਾਰ ਤੇ ਨਾ ਖਲੋਵੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੇਕਰ ਤਿੰਨ ਹੀ ਮੰਗਾਂ ਉਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜ਼ਖ਼ਮ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤਕ ਠੀਕ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਮੰਗਾਂ ਹਨ - ਪਹਿਲੀ ਜੱਥਪੂਰ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, (ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਹਾਲੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਕਿਉਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ) 26 ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜੁਰਮ ਨਹੀਂ ਦਸਿਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਮੰਗ ਬਾਗੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਲਤਾ ਹੈ। ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਉਹ ਇਕ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸੀ। ਅਗਰ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੌਜ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਰਥਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਵਸੇਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਤੀਜੀ ਮੰਗ ਭਗਤ ਦਾ ਮਰਕਜ਼ੀ ਵਜ਼ੀਰ ਰਹਿਣ ਵਿਰੁਧ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਨਵੰਬਰ 1984 ਵਿਚ ਬੇਦੋਸ਼ੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਕਤਲਗਾਰਤ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਸ਼ਹਿ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਆਖਿਰ ਭਗਤ ਹੋਰਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਖਾਸ ਸਿਫਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਰੀਸ਼ਵਲ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਏਧਰ ਉਧਰ ਲਾਂਭੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ

ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਿੰਨ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਖੰਭਰਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗਾ ਪਰ ਇਹ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨਣ ਨਾਲ ਇਕ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਹੋ ਮਹਿੰਗਾ ਸੌਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਏਗਾ, ਇਕ ਪੋਚੀਦਾ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹਲ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਠੋਸ ਕੇਂਦਰ ਹੋਵੇਗਾ।

? ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਜਾਣਨਾਂ ਚਾਹਵਾਂਗੇ।

- ਜਦੋਂ 1966 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਿਆ, ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਜੋ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਵਾਉਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਧਿਰ ਸੀ, ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਵਾਏ ਬੰਗੌਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨ ਬ੍ਰਾਅਡ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਕਾਹਲ ਕੀਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਂ ਕਰਸੀ ਸਾਂਭਨ ਦੀ ਕਾਹਲ ਸੀ ਜਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਹੋਰ ਹੀ ਫਿਰਕੂ ਗਿਣਤੀਆਂ ਮਿਣਤੀਆਂ ਸਨ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਮੱਸਲੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਘਣ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅਫਸੋਸਨਾਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਝਗੜੇ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਿਮਾਚਲ ਵਾਲੇ ਵੱਖਰਾ ਸੂਬਾ ਬਣਾ ਕੇ ਚੰਗੇ ਰਹੇ, ਹਰਿਆਣਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋ ਕੇ ਸੁਖੀ ਹੀ ਹੋਏ, ਪੰਜਾਬ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਵੀਹ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਪੁਲਾ ਥਲਿਓਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਇਕੱਠੀ-ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਵੱਖਰਾ ਚਰਿਤਰ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਮੁਹਾਲੀ, ਉਧਰ ਪੰਚਕੂਲਾ ਵੱਖਰੇ ਕੰਪਲੈਕਸ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਉਤਰੀ ਜ਼ੋਨ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੇਂਦਰੀ ਇੰਸਟੀਚੂਟ ਇਥੇ ਬਣ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਹੁਣ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਇਹ ਜਾਗਰਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵੱਲ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ

ਜੋ ਗੰਦਗੀ ਦਾ ਵੇਰ ਬਣਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਵਿਗੜਦੀ ਹਾਲਤ ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਮੌਰੀ ਇਕ ਨਿੱਜੀ ਰਾਏ ਹੈ। ਉਂਜ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੇ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ। ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਵਰਗੇ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰ ਨਵੇਂ ਵਸਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

? ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਲਗਦੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਫਿਰਕੂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਵੱਧ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ?

- ਹਾਂ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਰਾਜੀਵ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੋ ਚਲੇ-ਚਾਪੜੇ ਹਨ ਉਹ ਦੰਭ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਚਲਾਏ ਹਨ। ਉਤੋਂ ਉਤੋਂ ਬਿਆਨ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਬੱਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਉਸ ਨੀਤੀ ਉਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨਗੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਫਿਰਕੂ ਨਫਰਤ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਵੇਗੀ। ਪਿਛਲੇ ਅੱਠ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖੋ, ਕਦੀ ਮੈਥਊ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਕਦੀ ਵੈਨਕਟਾਰਜਨ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਕਦੀ ਰਖਿਆ ਬੈਲਟ ਹਰ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਮਹੀਨੇ ਐਸਾ ਇਕ ਸ਼ੋਸ਼ਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟਿੱਕਟਕਾ ਹੋਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜਦੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੰਕਟ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਮੁੱਖ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਈ ਜਾਏਗੀ।

? ਰਬੌਰੋ ਬਾਰੇ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ?

- ਰਬੌਰੋ ਇਕ ਪੁਲਸ ਮੁੱਖੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਹ ਬੌਦੇਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਸਕੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜੋ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦਾ ਰਾਹ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਹਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੇ ਦਾਗੇ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸਿਰਫ ਰਬੌਰੋ ਵਾਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਹਲ ਮੰਗਦਾ ਹੈ।

? ਸਾਨੂੰ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ ਹਨ;

ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸ ਸਕੋਗੇ ।

- ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪੰਜ ਛੇ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ ਹਨ । ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪੱਖ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਖਾਹਮਖਾਹ ਫੈੜੀ ਸਿਆਸਤ ਕਰਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਪਹਿਲਾ ਨਾਟਕ ਇਸ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ 'ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ' ਦੇ ਨਾਂ ਥਲੇ ਹੀ ਸੀ । ਫੇਰ ਇਕ ਨਾਟਕ ਲਿਖਿਆ 'ਇਕ ਕੁਰਸੀ, ਇਕ ਮੋਰਚਾ ਤੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਟਕਦੇ ਲੋਕ' । ਇਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਾ ਹੀ ਕੁਰਸੀ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੋਰਚੇ ਵਾਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਜਿਹੜੇ ਬੇਹੁਜ਼ਗਾਰੀ ਦੇ ਹਨ, ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਫਸਲ ਮੰਡੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁਲਣ ਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਭਾਅ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੇ ਹਨ, ਕਦੀ ਵੀ ਹਲ ਕਰਨ । ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਇਹਨਾਂ ਬੇਵਾਇਦਾ ਟਕਰਾਂ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਟਕੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਇੰਦੁਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹਤਿਆ ਦੇ ਬਾਅਦ ਜਿਹੜੀ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਨਾਟਕ 'ਬਾਬਾ ਬੱਲਦਾ ਹੈ' ਕਾਫੀ ਮਕਬੂਲ ਹੋਇਆ । ਉਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦਿੱਲੀ ਬੈਠੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜ਼ਬੰਦਾਰਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦੀ ਉਂਗਲ ਰਖੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਹੈ । ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਰੈਜ਼ੂਲੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ ਇਹ ਟਿਪਣੀ ਸੀ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦਾ ਐਸਾ ਟੋਟਾ ਨਾ ਮੰਗੋ ਜਿਥੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਸਾਰਾ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਮੰਗੋ ਜਿਥੇ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਵੇ । ਗਵਰਨਰੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਨਾਟਕ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਗਰੁੱਪ ਵਲੋਂ ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਖੇਡਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਇਸ ਉਤੇ ਪਾਬੰਧੀ ਲਗਾ ਦਿਤੀ । ਰਾਜੀਵ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਨਾਟਕ 'ਕੁਲਾਜ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬ' ਲਿਖਿਆ ਇਸ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ ਗਿਆ, ਉਥੇ ਇਹ ਟਿਪਣੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜੇਕਰ ਇਹ ਸਮਝੌਤਾ 1985 ਦੀ ਥਾਂ 1981, 82, 83 ਜਾਂ 84 ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਤਬਾਹੀ ਜੋ ਹੋਈ ਉਹ ਨਾ ਹੁੰਦੀ । ਇਸ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਐਸੀ ਧਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਪਹਿਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਬਰਨਾਲਾ ਦੀ ਵਜ਼ਾਰਤ ਬਣੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ

ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਵਿਦਿਆ ਮੰਤਰੀ ਬਣਿਆ । ਇਹ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉਹੋ ਸੀ ਜੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਗ ਵਰਾਉਂਦੀਆਂ ਤਕਰੀਰਾਂ ਕਈ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਲਿਆਈਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਵਜ਼ਾਰਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਤੇ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਬੜਾ ਭਾਰੀ ਰਾਜਸ਼ੀ ਦੰਡ ਸੀ । ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਹੁ ਚਰਚਿਤ ਨਾਟਕ 'ਮੈਂ ਉਗਰਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ' ਲਿਖਿਆ । ਇਹ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਸੀ, ਜੋ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਆ ਕੇ ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲਾ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗੀ ਬਣਿਆ । ਉਪਰੋਕਤ ਬਲਿਦੂ ਸਟਾਰ ਬਾਅਦ ਉਹਨੇ ਬੜੇ ਤਸੀਹੇ ਝਲੇ । ਇਕ ਲੱਤ ਵੀ ਉਹਦੀ ਤੌੜ ਪਿਤੀ ਗਈ । ਹੁਣ ਉਹ ਜਦੋਂ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਏਕਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਦੇਂਦਾ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਗਰਵਾਦ ਦਾ ਰਾਹ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜਲਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕੂਕ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਗਰਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਉਗਰਵਾਦੀ ਤੂੰ ਏ । ਪੁਲਸ ਉਸ ਉਤੇ ਝਪਟਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫੜ ਲਓ ਇਹ ਉਗਰਵਾਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਗਰਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ । ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਪਾਤਰ ਮੰਤਰੀ ਹੈ, ਉਹਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਰਖਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਰਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ । ਹੁਣ ਅਜ ਕੁਲ ਜੋ ਕੁਝ ਵਾਪਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਤਿੰਨ ਨਾਟਕ ਲਿਖੇ ਹਨ-- 'ਚੰਦੀਗੜ੍ਹ ਪੁਆੜੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ', 'ਕੁਰਫ਼ਿਦੂ' ਅਤੇ 'ਸ਼ਰ-ਨਾਰਬੀ' । ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਦੰਭੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸੱਦਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਇਸ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਦੇ-ਰਹਿਣਗੇ, ਘਰੋਂ ਬੇ-ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ।

? ਤੁਹਾਡੀ ਗੋਲਮੋਜ਼ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਵੱਲ ਆਂਦੇ ਹਾਂ । ਸਮਝੌਤੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਹੋਈਆਂ, ਹੁਣ ਕੀ ਗਰੰਟੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

-ਗਰੰਟੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਰ ਮਸਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵੇਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਖੀਰ ਉਹਦਾ ਹੱਲ ਤਾਂ ਸਮਝੌਤੇ ਵਾਲੀ ਮੌਜ ਤੇ ਹੀ ਹੋਣਾ ਹੈ । ਅਮਰੀਕਾ ਰੂਸ ਹਰ ਤੀਜੇ ਚੌਥੇ ਮਹੀਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਂ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਤੇ

ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੱਲਬਾਤ ਸਫਲ ਹੋਏ ਪਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਈ ਵੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਉਂਜ ਹੁਣ ਰਾਜੀਵ ਨੂੰ ਅਤੇ ਬਰਨਾਲਾ ਨੂੰ ਵੀ ਏਲਾ-ਨੀਆਂ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜੀਵ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਰੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਚਾਬਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਕੋਈ ਅਕਲਮੰਦੀ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਰਵਪੱਖੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

? ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਵੋ।

—ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਕੇਂਦਰ ਐਸਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਏ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਆਸਤ ਜੋ ਐਸਾ ਸਮਾਜ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਵਚਨਬੰਦ ਹੋਵੇ ਜਿਸਦਾ ਅਧਾਰ ਸਮਾਜਕ ਇਨਸਾਫ ਹੋਵੇ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦਾ ਅਖੀਰ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਚੰਨ ਤੱਕ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅੱਧੀ ਵਸੋਂ ਭੁੱਖਮਰੀ ਦੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਥੱਲੇ ਜੀਵੇ, ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇਕ ਚੌਥਾਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਤੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕ੍ਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਰਕ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਮਾਜਕ ਇਨਸਾਫ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਇਹ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਸਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਮਾਜਕ ਬੇਇਨਸਾਫੀ, ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਵਿਚ ਵਿਤਕਰੇ ਅਤੇ ਉਚ ਨੀਚ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਉਤੇ ਕਾਇਮ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਜ਼ਾਮ ਖਤਮ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਏ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹ ਜੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਣ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹਨੂੰ ਬਦਲਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਦਲ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵੱਲ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਨਕਲਾਬ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਇਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਧਾਰਮਕ ਜਨੂੰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੰਦ ਵਿਚ ਦਿਸ਼ਾ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਦੌਰ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿਤਾ

ਹੈ ਕਿ ਬੜੇ ਔਖੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਨ-ਕਲਾਬੀ ਕੈਂਡਰ ਨੇ ਬੜੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਕੂਮਤ ਦੀਆਂ ਫਾਸੀ ਨੀਤੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਧਾਰਮਕ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੂਬੇ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਅਸਰਦਾਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਕਰ ਸਕਣ।

? ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ?

—ਇਸਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ 9 ਨਵੰਬਰ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਹਾਲ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਬੁਲਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਮਿਥ ਕੇ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਕੇਂਦਰ (Action Based Centre) ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਾਂਝੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ (Joint Political Action) ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਆਪਸੀ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਲੋਕ ਹੀ ਮਿਥ ਸਕਣਗੇ।

? ਕੋਈ ਅਖੀਰਲੀ ਗੱਲ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੋਗੇ

—ਅਖੀਰਲੀ ਗੱਲ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੁਣ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਮਸਲਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਜ਼ਖਮੀ-ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਕਤਾ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਖਮ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਵਲੋਂ ਆਪ ਲਗਾਏ ਗਏ ਹਨ। (Self Inflicted) ਤੇ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਕਰਕੇ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਮਾਨਸਕਤਾ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸਹੀ ਲੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਲਿਆਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋਧਪੁਰ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਫੌਜ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹਾਲੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਵਰਗੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਕਰਨ ਨਾਲ। ਇਹ ਮੰਗਾਂ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਮੰਨਣੀਆਂ ਔਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜੇ ਐਵੇਂ ਝੂਠੇ ਵਕਾਰ ਤੇ ਨਾ ਖਲੋਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਜਿਸਦੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦੁਹਾਈ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਦਾ ਖਿਆਲ ਰਖਿਆ ਜਾਏ। ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਇਕ ਸਰਵ-ਪੱਖੀ ਗੋਲਮੇਜ਼ ਕਾਨਫਰੰਸ ਨਾਲ ਹੀ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਉਹ ਧਿਰਾਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਏਲਾਨੀਆਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ

ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ, ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸਬੰਧਿਤ ਧਿਰਾਂ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸੁਝਾਅ ਅਤੇ ਪਹਿਲ ਕਰਕੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵਲੋਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੌਲਮੇਜ਼ ਕਾਂਨਫਰੰਸ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਅਣਖ ਨਾਲ ਜੀਣ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਹੱਕ ਖੋਹਣੇ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬੜੀ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿਠਿਆ ਜਾਏ। ਬੇਗੁਨਾਹਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਗੈਰ-ਇਨਸਾਨੀ

ਹਰਕਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਆਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਕਤਲ ਭਾਵੇਂ ਸਟੇਟ ਦਹਿਸ਼ਤ-ਗਰਦੀ ਥਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਿਜੀ ਦਹਿਸ਼ਤ-ਗਰਦੀ ਥੱਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਠਹਿਰਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਹੋ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮਸਲੇ ਇਸ ਨਿਜ਼ਾਮ ਵਿਚ ਕਦੀ ਹਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਹਦੇ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਮੁਮਕਿਨ ਹੋ ਸਕਣਗੀਆਂ।

o

ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ

ਪਹਿਲੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਸਿਵਾ ਜੋ ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਸੀ ਹੋਠ ਕੁਝ ਉਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਬਾਰੇ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਕਿੰਤੂ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਸਾਂਝੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਣਗੇ? ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੱਸਲੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਮੱਤਭੇਦ ਹੋਣਗੇ ਪਰ ਜੇਕਰ ਤਰਕਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਈ, ਜਾਏ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਮੱਤ ਭੇਦ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਦਲੀਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ 'ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ' ਇਕ ਖੇਤਰਨਾਕ ਹਥਿਆਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰਾਖਵਾਂ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰ ਸੈਕੰਟ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੰਢਣ ਲਈ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੰਬਲਭੁਸੇ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਹਥਿਆਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬੇਸ਼ਰਮੀ ਨਾਲ ਵਰਤੋਗੀ। ਇਸ 'ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ' ਨੂੰ ਉਹ ਕਦੀ ਭਾਰਤੀ ਕਲਚਰ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ, 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਏਕਤਾ' 'ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ' 'ਦੇਸ਼ ਨੂੰ 'ਵੱਖਵਾਦੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਓ', 'ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘਿਣਾਉਣੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਚੋ' ਵਰਗੇ ਲੇਬਲਾਂ ਹੇਠ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਪ੍ਰੈਸ, ਰੇਡੀਓ, ਟੀ. ਵੀ, ਵਰਗੇ ਸਾਧਨ ਇਸ ਕੰਮ ਦੇ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ। ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਜਮਹੂਰੀ ਲਹਿਰ ਖੜੀ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾਈ, ਇਲਾਕਾਈ, ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਜੋ ਸੈਕੂਲਰ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹੋਣ ਜਾਂ ਦੂਜਾ ਰਾਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦਾ ਟਾਕਰਾ ਇਲਾਕਾਈ ਅਤੇ ਧਾਰਮਕ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ ਹੀ ਅਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ) ਉਤਲਾ ਦਸਿਆ ਦੂਜਾ ਰਾਹ ਸਾਡੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀ ਅਪਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਮਸਲੇ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ) ਸਿਖਾਂ ਵਿਰੁਧ ਵਿਤਕਰੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਸਿਖ ਗਏਆਮਾਂ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਯਕੀਨ ਰਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਸਿਖ ਕਨਵੈਸ਼ਨਾਂ ਲਈ ਸਾਂਝਾ ਫਰੰਟ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ—(ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਤਕ ਲੀਹ, ਟਾਕਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬ੍ਰੀਗੇਡ, ਜੈਕਾਰਾ, ਹਰਾਵਲ ਦਸਤਾ ਆਦਿਕ) ਤੇ ਜੋ ਸਿਖ ਦਹਿਸ਼ਤਗਰਦੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਰੈਡ ਗਾਰਡ ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਰਖਿਆ ਲਈ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ 'ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਗਲ ਉਹ ਦਲੀਲ ਵਜੋਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਉਹ ਦਿਲੋਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਇਹ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਰੀਕਾਰਡ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੀਤੀ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਦਿਲੀ ਦੀ ਹਕੂਮਤ-ਲੋਕਾਂ ਦੀਏ ਵੈਰਨੇ' ਵਰਗੇ ਗੀਤ ਰਚੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੀ ਸੁਝ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਚਿੱਕੜ ਉਛਾਲੀ ਤੋਂ ਬਚਕੇ ਦਲੀਲ ਵੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਧਿਰ (ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਕਸਲਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਜੋੜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹਦੇ ਲਈ ਦਲੀਲ ਵੀ ਦੇਂਦੀ

ਹੈ) ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹਲ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਗਲਬਾਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਨਾ ਉਛਾਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬੇ-ਦੋਸ਼ੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਇਹ ਕੌੜਾ ਯਥਾਰਥ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹਦਾ ਭਾਗ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਘਿਣਾਉਣਾ ਭਾਗ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਅਧੀਨ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਅਗੇ ਲਈ ਇਹ ਕਤਲ ਬੰਦ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਮੇਜ਼ ਤੇ ਬੁਲਾਣਾ ਕੌਢੀ ਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹਿੰਦੂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਹਰਿਆਨੇ ਦੀਆਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਰਹੇ ਸਿਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਅਤੇ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਲਸੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ। ਸੋ ਚਿੱਕੜ ਉਛਾਲੀ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਸੋਚ ਬਨਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਲਈ ਸਟੇਟ ਟੈਰਿਰਿਜ਼ਮ ਵੀ ਵੱਡੇ ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਪਰ ਜੇਕਰ ਇਕ ਫਿਕਰ ਦੇ ਸਧਾਰਨ ਲੋਕ ਬਸਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਰ ਵੀ ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਹਰ ਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਨਫਰਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਿਖ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਡੈਮੋਕਰੇਟਿਕ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਫਿਕਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਇਕ ਕਾਰਵਾਈ ਨੇ ਖਾ-ਮਖਾਹ ਮਰਾਠੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਵਿਘਨ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਭੁਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਹੀ ਮਰਾਠੇ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਵੇਲੇ ਹੋਏ ਨਵੰਬਰ ਵਿਚ ਸਿਖ ਕਤਲੋਲਾਮ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖਲੋਤੇ ਸਨ। ਸਾਨੂੰ ਸਟੇਟ ਟੈਰਿਰਿਜ਼ਮ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਟੈਰਿਰਿਜ਼ਮ ਦੋਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਪੈਣਾ ਹੈ।

○ ਇਕ ਹੋਰ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਕਸਲੀ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਥਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਉਜਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਨਾਲ 100 ਫੀ ਸਦੀ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਅਗਲੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਅਤੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਇਹੀ ਨਾਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

○ ਇਕ ਹੋਰ ਮੱਤ ਭੇਦ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਠਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਦਾ ਚਿੱਤਰ ਮਿਥਿਆ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਇਸ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਹੇਠੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਉਲਝਣ ਤੋਂ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਇਕ ਫੈਸਲਾ ਮੰਨ ਲਈਏ ਕਿ “ਭਾਰਤੀ ਸਟੇਟ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਟੇਟ ਨਹੀਂ” ਭਾਵ ਇਹ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸਟੇਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਨੂੰ ਖਤਮ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੌੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮੁੱਖ ਟੇਕ ਇਹਨਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਰਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦਾ ਆਰਜ਼ੀ ਤੇ ਸਥਾਈ ਸਹਿਯੋਗ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

○ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਜਾਂ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਡਾਕ ਪਤੇ ਨਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਜ਼ਾਤੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਸੰਪਰਕ ਨਾ ਕਰ ਸਕਾਂ ਇਸ ਲਈ ਮੇਰੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਉਹ ਸੰਪਰਕ ਲਈ ਸੱਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ। ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਰਾਵਾਂ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਸਿਲਸਲੇ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹਵਾਂਗਾ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ

(ਨੋਟ-ਮਖੂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਮਿਲੀ ਸੀ।)

1. ਦੁਖੀ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਭੇਜੀ ਸਲਾਮ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਸਾਥੀ ਜੀ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੋਲਦਾ ਬੋਲਦਾ ਰੁਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਦਿਨੀਂ ਅਸੀਂ ਬਾਬੇ ਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ 'ਚ ਏਕਤਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕਰਾਂਗਾ, ਬੁਲਾਵਾਂਗਾ ਕਿ ਇਕੱਠੇ ਹੋਵੋ, ਫਾਸਿਸਟਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਲੜੋ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਭਰਾਮਾਰ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਬਚਾਉ, ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਜੋੜਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੋ ਤਾਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਵੋ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਘਰੀਂ ਜਾ ਬੈਠੋ।" ਪਰ ਉਸ ਬਾਅਦ ਬਾਬਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਇਕ ਦਮ ਬੋਲਦਾ ਬੋਲਦਾ ਦੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ।

ਅੱਜ ਸਮਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਸਾਰੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰੋ, ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਬਾ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ (ਇਨਕਲਾਬੀ-ਕਮਿਊਨਿਸਟ) ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਦੇ ਏਜੰਡੇ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰੀ, ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ, ਦਾਅ-ਪੋਚ, ਫਲਸਫਾ ਸਭ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਲਈ। ਸੋ ਸਾਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਬਣਨੀ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਰਾਹ ਦੇ ਰੋੜੇ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਜ਼ਾਤ-ਪਾਤ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਸੋ ਸਾਡੀ ਅਪੀਲ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਬੋਲੋ, ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲੋ, ਸੱਚ ਬੋਲੋ, ਸੰਘ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਬੋਲੋ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਬੋਲੋ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਬੋਲਿਆਂ ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਆਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਫਲਸਫਾ, ਦਾਅ-ਪੋਚ, ਯੁੱਧ ਨੀਤੀ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਉਸਾਰੀ ਬਾਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਕੱਠੇ ਰਹਿਣ ਅੰਦਰ ਹੀ ਠੀਕ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਘੋਗੜ ਕੰਨੇ ਬਾਹਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਰਹਿਣ ਦਿਉ, ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰੋਗਾ।

ਹੁਣ ਸੁਆਲ ਪੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਗਰੁੱਪਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ? ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ M.L. ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਭਾਰੰਤਕ ਹਮਦਰਦ (ਸਫਾ) ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤੰਗਨਜ਼ਰ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਦੁਖੀ ਹਨ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਕਿਸੇ ਲੀਡਰ ਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਸਫਾਂ ਨੂੰ (ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਨਿਰਾਸਤਾ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਕਈ ਔਝੜੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ) ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਉਪਰ ਲਿਆ ਸਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਰੀਆਂ ਸਫਾਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪੱਧਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸ ਏਕਤਾ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਰੋਲ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਰਹੀ ਗੱਲ ਕਿ ਏਕਤਾ ਜਾਂ ਸਾਂਝੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਦਾ ਅਧਾਰ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜੋ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਭਰਾ ਮਾਰ ਜੰਗ ਦੀ ਭੱਠੀ 'ਚ ਝੁਲਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਮੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਕੋਈ ਮੁਲਾਜ਼ਮ-ਮਜ਼ਦੂਰ ਜਾਂ ਆਰਥਿਕ ਮੰਗਾਂ ਪੂਰੀ ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਬੜਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਨਹੀਂ ਚਲ ਰਹੀ। ਅੱਤਵਾਦ ਨੂੰ ਕੁਚਲਣ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ-ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਬਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੋ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੰਮੇਲਨ ਫੌਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਥੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਮਸਲੇ ਵਿਚਾਰੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਧਿਰ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ

ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਰੁੱਧ ਸਾਂਝਾ ਮੌਰਚਾ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ 'ਚ ਹਰ ਧਿਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਆਵੇਦੇ ਆਵੇਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਖੁੱਲ ਹੋਵੇ।

ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨ ਫਰੰਟ 'ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਕਨਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਮੰਗਾਂ ਲਈ ਸਿਆਸੀ ਮਸਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਲਹਿਰ ਉਸਾਰੇ, ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਲੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਖਿਲਾਫ ਡੱਟ ਕੇ ਖੜੇ। ਇਥੇ ਜੋ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਸਿਆਸਤ ਛੱਡੀ ਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਛੱਡਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਰਫ ਆਰਥਿਕਵਾਦ 'ਚ ਧੱਸ ਜਾਓ, ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਨਾ ਲਓ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਂਝੀ ਸਿਆਸਤ ਲਿਜਾਉ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪੈਂਤੜੇ ਹੀ ਗਲਤ ਹਨ। ਸਿਆਸਤ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਖੁੱਲ ਹੋਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਸਿਆਸਤ ਤਾਂ ਸਾਂਝੀ ਹੈ ਹੀ ਕਿ ਇਥੇ ਜੇਕਰ ਇਨਕਲਾਬ ਕਰਨ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੋ ਇਹੀ ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਇਥੇ ਬਗਾਵਤ ਹੋਵੇਗੀ ਜਾਂ ਲੰਮਕਵਾਂ ਲੋਕ ਯੁੱਧ। ਇਥੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਨਵਜਮਹੂਰੀ।

ਸੋ ਸਾਡਾ ਅੱਜ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨਾ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਸੁਤਾਬਕ ਤਹਿ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯੁੱਧ ਲੰਮਕਵਾਂ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਜਾਂ ਬਗਾਵਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਸਾਂਝੇ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ 'ਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ ਹੱਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇਵਾਂਗੇ ਕਿ ਇਥੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ ਸਾਂਝੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਅੱਜ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗਰੁੱਪ ਹਥਿਆਰਬੰਦ- ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਰੋਲਾ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਭਾਰਨ ਲਈ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਰੋਲ ਨਾਂ ਪੱਖੀ ਹੈ। ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਦੋ ਧੜਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੌੜੇ ਸਿਆਸੀ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਇਕ ਲੋੜ ਦਾ ਮਹੌਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਖੁਦ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਹੋਣ, ਪਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਵਰਤਣ 'ਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ

ਦਿਨੀਂ ਇਕ ਅਕਾਲੀ ਵਿਧਾਇਕ ਨੇ ਖੁਦ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਬੇ-ਹਥਿਆਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਗ ਕਿ 'ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰੋ' ਦਾ ਨਾਹਰਾ ਉੱਚਾ ਚੁਕਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ 1857 ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਵਲੋਂ ਬਣਾਏ ਉਸ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਚਲੋਤੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਹੱਕ ਸਿਰਫ ਸਰਕਾਰੀ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਦਾ, ਭਾਵ ਜੇ ਸਿਵਲ ਆਦਮੀ ਨੇ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲਵੇ।

ਜੇ ਸਾਡੇ ਉਸ ਸਾਂਝੇ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਨੂੰ ਇਹ ਮੰਗ ਚੁੱਕਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕਿ ਅੱਜ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਮਲੇ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਲਾਲ-ਗਾਰਡ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫੌਰੀ। ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਸੰਦ ਤਾਕਤਾਂ ਗੋਲੀ ਨਾਲ ਚੁੱਪ ਕਰਾਉਣ ਤੇ ਉਤਰ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਗੋਲੀ ਦਾ ਜ਼ੁਆਬ ਗੋਲੀ ਹੀ ਮਿਲੇਗੀ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਵੇਗੀ।

ਰਹੀ ਗੱਲ ਆਪਸੀ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਦੀ ਸਾਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਲਾਇਨ 'ਤੇ ਘੋਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਪੂਰੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੋਵੇਗੀ ਪਰ ਫੁੱਟ ਪਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦੀ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ।

ਇਕ ਸੁਝਾਅ ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਹਾਡੇ ਫਰੇਮ ਵਰਕ ਨੂੰ ਵੀ, ਤੁਸੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਫਰੰਟ 'ਤੇ ਹੌਸਲਾ ਵਧਾਉ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਵਧੂ ਰੋਲ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਾਗਰਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵਿਚ ਹੋ। ਪਿਛਲੇ ਪੇਪਰ 'ਚ ਤੁਸਾਂ 'ਹਾਣੀ' ਫਿਲਮ ਬਣਾਉਣ ਬਾਰੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਹਕੀਕਤ ਨਾਲੋਂ ਟੁੱਟਵਾਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਰਾਹੀਂ ਜਾਗਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਫਿਲਮ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਲੜ ਕੀਹਦੇ ਲੱਗਣ? ਇਹੀ ਉਹ ਅਹਿਮ ਸੁਆਲ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਾਂਝਾ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਉਸਾਰਨ ਲਈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਮਲੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਦੇਖਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਨਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਥੀ,
ਮਖੂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਇਨਕਲਾਬੀ

2. ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾਅ ਜੀ, ਲਾਲ ਸਲਾਮ,

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਪੇਪਰ 'ਸਮਤਾ' ਅਗਸਤ, 1986 ਪੜ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਲਫਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ ਅਗਸਤ 86 ਦੇ 'ਸਮਤਾ' ਵਿਚ ਜੋ ਆਪ ਜੀ ਨੇ 'ਇਨਕਲਾਬੀ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹੀ ਚਿੱਠੀ' ਲਿਖੀ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ (ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ, ਮਿਹਨਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰ-ਕਿਸਾਨਾਂ) ਲਈ ਤੜਪ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਰੁੱਪਾਂ/ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਸਹੀ ਤਸਵੀਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਰੁੱਪਬੰਦੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੋਸਤ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਹਾਮੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਕੇ ਘਰੋ ਘਰੀ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਅੱਜ ਸਾਇੰਸ ਦਾ ਯੁਗ ਹੈ। ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਇਕ ਇਨਸਾਨ ਆਪਦੀ ਲੁੱਟ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜਬਰ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਰਾਹ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਕੋਈ ਇਕ ਠੋਸ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨਹੀਂ ਦਿਸ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਾਡੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਰਟੀ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਠੋਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਾਹ ਤੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਹੋਵੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਸੱਦਾ ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸੋਚ ਤੇ ਫੁੱਲ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਹਾਲਾਤ ਜਲੰਧਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਤੜਫ ਰਹੀ ਜਨਤਾ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦਿਆਂਗੇ।

ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ, ਪਿੰਡ ਪੱਕੀਆਂ (ਲੁਧਿ:)

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ, ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ, ਕਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ

3. ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾਅ ਜੀ, ਲਾਲ ਸਲਾਮ
ਭਾਅ ਜੀ, ਮੈਂ ਸਮਤਾ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪੇਪਰ ਦਾ ਰੋਲ ਵਾਕਿਆ ਹੀ ਸਲਾਹੁਣ-ਯੋਗ ਹੈ। ਭਾਅ ਜੀ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਅਗਸਤ ਅੰਕ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਬਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਸਲਾਘਾਯੋਗ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਕਾਫੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੱਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਭਾਅ ਜੀ, ਅੱਜ ਸਧਾਰਣ ਕੇਂਦਰ ਲਈ ਇਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਕਿਹੜਾ ਗ਼ੈਰ ਇਨਕਲਾਬੀ,

ਕੌਣ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਹੈ, ਕੌਣ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ, ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਹਰ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਝੰਡਾ ਬਰਦਾਰ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਧੜਬੰਦੀਆਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਅੱਜ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਅੱਜ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਹਨ, ਇਸ ਮੌਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੁੱਟਬੰਦੀ ਬਹੁਤ ਰੜਕਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗਰੁੱਪ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਦਾ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਗੱਲ ਦੇਖਣ 'ਚ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗਰੁੱਪ ਕੋਲ ਇਤਨੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਜਨੂੰਨੀਆਂ ਖਿਲਾਫ ਡਟ ਕੇ ਲੜ ਸਕੇ ਸਿਵਾਏ ਕਿ ਸਨਸਨੀਖੋਜ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ। ਭਾਅ ਜੀ, ਅੱਜ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਇਹਨਾਂ ਧੜਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੀ ਧਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬ ਲਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਰੁੱਪ ਸਿਆਸਤ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਹਰ ਗਰੁੱਪ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਤ ਜ਼ਬੰਦੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੀਕ ਪਿਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜ਼ਬੰਦੀਆਂ ਚਾਰੇ 1 ਤੋਂ 10 ਬਣ ਜਾਣ ਪਰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਗਰੈਸ ਕੱਢੀ ਹੈ। ਭਾਅ ਜੀ, ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹੀ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਪਰੋ ਕੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਕੰਮ ਕਰੋਗੇ। ਭਾਅ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ।

ਬਲਾਚੋਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰੀ)

4. ਆਦਰ ਅਤੇ ਸਤਕਾਰ ਯੋਗ ਭਾਅ ਜੀ,

ਅਗਸਤ 86 ਦੀ ਸਮਤਾ 'ਚ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਸਬੰਧੀ ਛਾਪੀ ਗਈ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਚਿੱਠੀ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਫੁੱਟਾਂ-ਟੁੱਟਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਗਰੁੱਪਾਂ 'ਚ ਸਰਗਰਮ ਹਨ। ਚਿੱਠੀ 'ਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਲਾਂ ਆਨੇ ਪੂਰੀ ਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜੀ. ਪੀ. ਆਈ (ਐਮ-ਐਲ) ਦਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ 'ਚ ਖਿੰਡਿਆ-ਖੱਪਰਿਆ ਕੇਂਡਰ ਜੋ ਇਕ ਮੰਚ 'ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਦੂਸਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪਿਛਾ-ਖੜੀ ਅਤੇ ਸੋਧਵਾਦੀ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਧਿਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਦੋਸਤ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਖਤ-ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟਾਏ ਗਏ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਲਈ ਸੁਭ-

ਸ਼ਗਨ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਖਤ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ-ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ; ਉਹ ਦਰੁਸਤ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਖਤ ਦੀ ਸੀਮਾਂ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਸੀਮਾਂ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਅਧਾਰ ਕੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਬਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਖੈਰ ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਏਕਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਸੁਲਝੇ ਹੋਏ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮਸਲਾ 9 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ 'ਚ ਵੀ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ; ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਨਿੱਜੀ ਵਿਚਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੱਥਲੇ ਖਤ ਰਾਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਇਹ ਇਕ ਦਿੱਤਿਹਾਸਕ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਾ ਹਕੀਕੀ ਸੰਕਲਪ, ਨਕਸਲ-ਵਾੜੀ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨੇ ਹੀ ਹੋਂਦ 'ਚ ਲਿਆਂਦਾ, ਇਸ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਖੜੇ ਨੇ ਈ ਸੀ. ਪੀ. ਆਈ ਅਤੇ ਸੀ. ਪੀ. ਐਮ ਦੀ ਸੋਧਵਾਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਪਰਦਾ-ਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਹਕੀਕਤ 'ਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਦੀ ਹਥਿਆਰ-ਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਮਾਰਕਸਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਉ-ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਈ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਸ ਲਈ ਮਾਰਕਸਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਉ-ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਏਕਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਧਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਏਕਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਲਾਜ਼ਮੀ-ਸੱਜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਣ 'ਚ ਡਿੱਗਣ 'ਚ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਸੱਜੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਣ ਵਲੋਂ ਰੋਕਸ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਖੱਬੇ-ਤੁਰਾਹੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬੇ-ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਮੁਤਾਬਕ ਖੱਬਾ ਕੁਰਾਹਾ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਇਹ ਤੰਗ-ਨਜ਼ਰਵਾਦ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਕਮਿਊਨਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਦੁਖਾਤ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ, ਇਕੋ-ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ (ਮਾਰਕਸਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਉ-ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ) ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ, ਗੈਰ-ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੱਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਕੇ ਟੁੱਟਾ-ਫੁੱਟਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਨਾ। ਗੈਰ-ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੱਤ ਭੇਦ ਏਕਤਾ ਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਰੋੜਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਮਾਰਕਸਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਅਤੇ ਮਾਉ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸਟੇਟ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਦਰਲੇ ਮੱਤ ਭੇਦ ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਹਿਸ ਦਾ ਮੁਦਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਪਿਛਲੇ ਸੋਲਾਂ-ਸਤਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਇਹ

ਵੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਚੱਲਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਹਿਸ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਸਗੋਂ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਫੁੱਟਾਂ-ਟੁੱਟਾਂ 'ਚ ਈ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਚੱਲਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਸਮੇਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ, ਮੱਗਾ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ, ਰੰਧਾਵਾ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ, ਕਰਾਇਆ ਘੋਲ ਅਤੇ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ-ਵਿਰੋਧੀ ਸਾਂਝੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ ਆਦਿ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਸਾਂਝੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਅਮਲ ਹੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਮੁਖ ਆਧਾਰ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੱਢਣਾ ਗਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ-ਰਾਜਨੀਤਕ ਬਹਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਈ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਬੇਹੱਦ ਅਹਿਮੀਅਤ ਹੈ। ਪਰ ਅਮਲ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਬਹਿਸ ਹੀ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਚ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਲਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬੀਤੇ ਦੇ ਅਮਲ 'ਚੋਂ ਨਿਖਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਅਮਲ ਹੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਦਰੁਸਤ ਲਾਇਨ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਵੇਗੀ।

ਮੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸੁਝਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਵਿਸਥਾਰ 'ਚ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ 9 ਨਵੰਬਰ ਵਾਲੀ ਕਨਵੈਸ਼ਨ 'ਚ ਰੱਖਾਂਗਾ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ-ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਦੀ ਪਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸੁਝ ਕੰਮ 'ਚ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਣਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਵਾਂਗਾ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੁਝ ਇੰਛਾਵਾਂ ਨਾਲ
ਬਾਰੂ ਸਤਵਰਗ

5. ਇਨਕਲਾਬੀ ਏਕਤਾ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਬਾਰੇ

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾ ਜੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਏਕਤਾ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਸੱਲਾਹੁਣਯੋਗ ਹੈ। ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਦੌਰ 'ਚੋਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ-ਜਮਾਤਾਂ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀਏ ਆਪਣੇ ਨਾਪਾਕ ਮਨਸੂਖਿਆਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਇਥੇ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਹੌਲ 'ਚ 'ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਦਲ' ਉਸਾਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਥੇ ਹਾਲਾਤ ਸੁਧਰਨ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਤੇ ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਨ-

ਕਲਾਬੀ ਧਿਰਾਂ ਸੁਚਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਇਕ ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਬਦਲ ਉਸਾਰਨਾ ਕੋਈ ਐਥੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

○ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਖਾੜਕੂ ਲੋਕ-ਘੋਲਾਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਵਿਰਸਾ ਹੈ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ 'ਚ ਹੀ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ, ਬੱਬਰ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਸਲਿਸਟ ਰੀਪਬਲਿਕ ਆਰਮੀ, ਪੈਪਸੂ ਦੀ ਮੁਜ਼ਾਰਾ ਤਹਿਰੀਕ, ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਲਹਿਰ-ਹਰ ਦਸ ਜਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਥੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖਾੜਕੂ ਲਹਿਰ ਉਠੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੇਚੈਨੀ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰਿਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਕ ਆਰਥਕ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਇਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਤੇ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਸਮਾਜ 'ਚੋਂ ਬੇਚੈਨੀ ਦੇ ਉਹ ਬੁਨਿਆਦੀ ਕਾਰਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠੀਆਂ, ਅਜੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ। ਇਸੇ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀਏ, ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਸਾਮਰਾਜੀਏ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਹਲ ਸਖਤੀ ਵਰਤਣ 'ਚ ਨਹੀਂ (ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਉਦੋਂ ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸਨੂੰ ਗੱਲ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀ ਲੱਗੇ) ਤੇ ਨਾ ਲੁੱਥੜਕਾਲਾਂ ਵਰਗੇ ਸਮਝੌਤਿਆਂ 'ਚ ਹੈ।

ਜੇ ਸਾਰੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਿਰਾਂ, ਇਕ ਕੇਂਦਰ 'ਚ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ, ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਇਜ਼ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਬਦਲ ਉਸਾਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਲੋਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਜਾਣਗੇ। ਲੋਕ-ਫਿਰਕੂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ (ਸਿਵਾਏ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਸਵਾਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ) ਦਹਿਸ਼ਤ-ਗਰਦੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰੇ ਬਹੁਤੇ ਨੌਜੁਆਨਾਂ 'ਚ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਸਮਾਜਕ, ਆਰਥਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਸੰਦਰਭ 'ਚ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ-ਲਾਮਬੰਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਦਾਲੇ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਵਧੀਆ ਮੌਕਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਛੇ ਸੱਤ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਅਤੇ ਭਾਤਤੀ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਘੋਲਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕ, ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਨਤੀਜੇ ਤੇ ਅਪੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੇ ਸਮਰਥਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਵਾਂ ਚੁੰਗਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

○ ਇਸ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਨਾਂ 'ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਪੰਜਾਬ' ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਦੀ ਕਿਸਾਨੀ ਬਗ਼ਾਵਤ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤਹਿਰੀਕ 'ਚ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਜਾਣਯੋਗ ਕਾਂਡ ਹੈ।

ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਗੱਲ ਉਥੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੁਕਤਾ-ਵਸ ਵਰਤੀ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਜਿਹਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਿਰਫ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ 'ਚ ਏਕਤਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਏਕਤਾ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਲੋਕ ਘੋਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਖਾੜਕੂ ਬਦਲ ਉਸਾਰਨਾ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲਾਮਬੰਦੀ ਜੋੜੇਗੀ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਮ ਕਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਹਿਰਦ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹਦਾ ਆਧਾਰ ਸਿਰਫ ਭਾਵੁਕਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

○ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਕੋਈ ਅਮੂਰਤ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜ 'ਚ ਹਨ। ਤੇ ਅੱਜ ਜਿਸ ਦੌਰ 'ਚ ਇਹ ਦਾਖਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਹਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰੈਸ-ਬਿਆਨਾਂ, ਭਾਸ਼ਣਾਂ, ਡਰਾਮਿਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਸਾਹਿਤ ਜਾਂ ਰੈਡ-ਗਾਰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ—ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਇਕ ਪੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ—ਸਗੋਂ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਮੰਚ ਉਸਾਰ ਕੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਵਲੋਂ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਮੰਚ, ਸਾਰੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਕੇਂਦਰ ਹੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। —ਬਲਬੀਰ ਪਰਵਾਨਾ ਤੇ ਸਾਥੀ

6. ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਭਾਅ ਜੀ, ਸਮਤਾ ਦਾ ਅਗਸਤ ਅੰਕ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਨਕਸਲਬਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਚਿੱਠੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ ਤੇ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਇਛਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ 9 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਇਕੱਠ ਸੱਦਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਏਕਤਾ ਵਾਲੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਇਛਾਵਾਂ ਵੀ ਏਕਤਾਵਾਦੀ ਹਨ। ਪਰ ਉਸ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਨੁਕਤਾ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਵਾਦ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਵੱਲ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਸਮੱਸਿਆ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਇਸ ਵਿਚ ਵਖ ਵਖ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ (ਖਾਸ ਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ) ਦਾ ਰੋਲ, ਇਸ ਦਾ ਹੱਲ ਕੀ ਹੈ ?

ਇਸ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਹੈ ? ਜਾਂ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਬੁਰਕੇ

ਹੇਠ ਘਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਤੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਮੰਨਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੈਕਾਰਾ, ਸੁਰਖ ਰੋਖਾ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਨਤਕ ਲੀਗ, ਟਾਕਰਾ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਬਰੀਗੇਡ, ਰਿਹਾਵਲ ਦਸਤਾ ਆਦਿ (ਨਕਸਲੀ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਪਰਾਂ) ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਟੇਂਡ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਦੋ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਜ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬੋਲ ਕੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਨਜ਼ਲਾ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ ਤੇ ਹੀ ਝਾੜਦੇ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸੋਚੋ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਬੀਮਾਰੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੈ ਕੀ ? ਫਿਰ ਉਹ ਬਿਮਾਰੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਤਾਂ ਇਕ ਮੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਚਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦਾ ਭੋਡ ਹੈ, ਕੁਰਸੀ ਯੁੱਧ ਹੈ, ਰੂਸ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ। ਜੋ ਇਕ ਆਮ ਗੱਲ ਹੈ। ਠੱਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਮੱਸਿਆ ਜਾਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਜੋ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦੀ ਲਾਈਨ ਅਪਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੋਵਿਯਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਰਤ ਹੈ। ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੈ। ਸੋਵਿਯਾਨ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਕਰਨਾ ਕਿ ਅਨਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀਆਂ ਰੀਜ਼ਰਵੇਸ਼ਨ ਸਿਰਫ ਤਾਂ ਹੀ ਮਾਣ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝਣਗੇ। ਹਿੰਦੀ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਅੰਗ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਿੰਦੋ-ਸਤਾਨ ਦੇ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਲੋਕ ਹਿੰਦੀ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ, ਜਨਗਨ ਮਨ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਮਤਰਮ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਗੀਤ ਵਜੋਂ ਖੋਸ਼ ਕਰਨਾ, ਜੋ ਹਿੰਦੂਵਾਦ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ। ਆਧਰਾ ਦੇ ਮੰਦਰ 'ਚੋਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਜ ਵਲੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਟੀਚਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਕੱਠੀ ਮੈਂਟ ਦੇਣੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਕੀਮਾਂ ਤੇ ਬਜਟ ਵਿਚ ਖੋਸ਼ਾ ਰੱਖਣਾ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸ਼ੁਭ ਨਦੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੌਰ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਪੰਡੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਦੇਣਾ ਜੋ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਸ਼ੁਭ ਪੰਡੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੌਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਥੱਲੇ 'ਸੱਤੇ ਮੇਵ ਜੱਥੇ' ਲਿਖਣਾ ਜੋ ਹਿੰਦੂ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਭਾਗ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਹਿੰਦੂ ਪੁਨਰ ਜਾਗਰਣਵਾਦ ਦੀ ਲਾਈਨ

ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ 1947 ਤੋਂ ਸਾਰੀਆਂ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀਆਂ (ਸਿੱਖ, ਇਸਾਈ, ਬੋਧੀ ਜੈਨੀ ਆਦਿ) ਨਾਲ ਖੱਕੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹੀ ਨੀਤੀ ਹੈ ਜਿਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਤਕਰੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲਾਈਨ ਅਖਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਥਾਂ ਤੋਂ ਜਾਹਰ ਹੈ।

1. ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਸਵਾਲ ਤੇ : ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਖਰੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ। ਜੇਕਰ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ 1956 ਦੇ ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸੂਬੇ ਬਣਾ ਵੀ ਦਿਤੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਉਦੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਸਗੋਂ 1966 ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਅੰਦੋਲਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

2. ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਸਵਾਲ ਬਾਰੇ : 1966 ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬਣਾਉਣਾ ਹਾਲਾਕਿ ਅੱਧੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵਸੋਂ ਸੀ (ਦਿੱਲੀ ਦੰਗਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ)

3. ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਾਰੇ : ਜੋ ਆਰਥਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਖੁਦ ਨਹਿਰੂ, ਇੰਦਰਾ, ਰਾਜੀਵ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੰਨਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੰਨ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਤਰਾ ਰਹੇ ਹਨ।

4. ਪਾਣੀ ਬਾਰੇ : ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਣੀ ਦੀ ਵੰਡ ਨਾ ਕਰਨਾ।

5. ਥੀਨ ਡੈਮ ਬਾਰੇ : ਇਸ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਣਾ।

6. ਭਾਸ਼ਾਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਬਾਰੇ : ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਇਕਾਈ ਮੰਨ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਬੋਲਦੇ ਇਲਾਕੇ ਹਰਿਆਣੇ ਨੂੰ ਨਾ ਦੇਣਾ।

7. ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ : ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਦੇਵਾਂ ਜੋ ਇਕ ਜਮਹੂਰੀ ਮੰਗ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਅੰਦੋਲਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇ, ਗੁਣ ਜੇਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਰਸੀ ਯੁੱਧ ਕਰੇ ਤਾਂ ਮੂਰਖਤਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਭੀ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਜਾਇਜ਼ ਮੰਗਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਪਾੜਨ ਦੀ ਅਤੇ ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਨੂੰ 1984 ਵਾਲੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਵਰਤਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਇਸ ਮਸਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਹੱਲ

1981 ਵਿਚ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਗੰਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਮੋਰਚੇ 'ਚ ਅਤਿਵਾਦੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਲੋਕਾਂ ਜਬਰ ਦਾ ਕੁਹਾੜਾ ਵਾਹਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਹੱਠੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ, ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹਿੱਤ ਪੂਰੇ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਖਵਾਦੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ, ਹਰਿਆਣੇ, ਤੇ ਰਾਜ-ਸਥਾਨ ਦਾ ਪਾਣੀ ਖੋਂਹਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਤ-ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਕਿ ਜੂਨ, 84 ਵਿਚ ਮਿਲਟਰੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ 'ਚੋਂ ਵੀ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾ ਲਿਆ ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕੁਝ ਸਿੱਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ. ਦਾ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪਲੇਨਬੱਧ ਢੰਗੇ ਕਰਵਾਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਰ ਵਧੀ ਅਤੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰਾਜੀਵ ਲੋਗੋਵਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਹੋਇਆ ਜੋ ਕਿ ਗ਼ੈਰ ਜਮਹੂਰੀ ਸੀ, ਕਾਂਗਰਸ ਪੱਖੀ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਅੱਜ ਹਾਲਤ ਇਥੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਇਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਕਾਂਗਰਸ ਪਾਰਟੀ, ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਸ਼ੀ.ਪੀ.ਆਈ., ਸੀ. ਪੀ.ਐਮ. ਅਤੇ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ, ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਤੇ ਟੇਕ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਲੋਕ ਵਿਅਕਤੀ-ਗਤ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਬਣਾਉਣ ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਅਸਲੀ ਹੱਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਨੌਜਵਾਨੀ ਗਰੁੱਪ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਲੈਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਰੈਡ ਗਾਰਡ ਜਾਂ ਰੈਡ ਬਰੀਗੇਡ ਬਣਾ ਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੀ ਰੀਬੀਰਵਾਦੀ ਢੰਗ ਤੇ ਹੀ ਮੌਜੂਦਾ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਉਲਝਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਰੇ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਲੋਕ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਸਲਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸੀ ਕੋਈ

ਰਿਹਾਅ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਥੇ ਇਹ ਸੁਆਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ? ਹਾਂ! ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਸੁਆਫੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜੋਕਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਮੰਡਲ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਲੋਕ, ਮਿਲਟਰੀ ਅਫਸਰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਤਮਗੇ ਦੇ ਕੇ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਹੀ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ: ਹਰਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਝੁੱਟੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਲੈਨਡ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਦੈਂਗਿਆਂ ਦੇ ਦੋਸੀ। ਦੂਜਾ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਭੜਕਣ ਦੇ ਨਾਲ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਬੈਰਕਾਂ ਛੱਡ ਚੁੱਕੇ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ 1962, 1965 ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਜੋ ਲੋਕ ਚੀਨ ਅਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਰਹੱਦ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਭੱਜ ਆਏ ਸਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਝੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰੋ ਕਿਉਂਕਿ ਖੁਦ ਰਾਜੀਵ ਸਰਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਮਿਲ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨਾਲ (ਬੇਸ਼ਕ ਉਹ ਵੱਖਰੇ ਤਾਮਿਲ ਰਾਜ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ) ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੇ ਇਕ ਉਹ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਿਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਾਂਗੇ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਘੇਰੇ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਮੱਸਿਆ ਦਾ ਹੱਲ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁਛ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਝੁੱਟੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡੱਕਿਆ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਖਿਲਾਫ ਯੋਜਨਾ ਬੰਧ ਦੰਗੇ ਭੜਕਾ-ਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਹੋਣ ਇਹ ਕਿਹੜੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਕ ਨੁਕਤਾ ਜੋ ਬਹਿਸ ਲਈ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤਿਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਆਕਤੀਗਤ ਅਤਿਵਾਦ ਦਾ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧ ਕੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ, "ਕਾਂਗਰਸ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਬੇਸ਼ਕ ਨਿਦਾਨ ਯੋਗ ਹਨ ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰਬਾਰ ਛੱਡਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।" ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਉਹ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਜਿਸਨੇ ਪੰਜਾਬ

ਦੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜਬਰ ਕੀਤਾ ਝੁੱਟੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾਏ, ਝੁੱਟੇ ਕੇਸ ਪਾਕੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋਧਪੁਰ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਡੱਕਿਆ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਿਲਾਫ ਸਾਰੇ ਦੇਸ 'ਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ 'ਚ ਫੌਜੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਿਆ ਅਨੇਕਾਂ ਨੌਜਵਾਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਲੁੱਟੇ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਸਾੜਿਆ ਗਿਆ ਇਕ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਕੀਤੇ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਟਾਇਰ ਪਾ ਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਸਾੜਿਆ ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਜਬਰ ਨਾਂਗਾਲੈਂਡ, ਮਨੀਪੁਰ, ਅਸਾਮ, ਮੇਘਾਲਿਆ ਮੀਜੋਰਮ, ਬਿਹਾਰ, ਆਂਧਰਾ, ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਗੁਜਰਾਤ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਿਆ। ਇਸ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤਿਵਾਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹੀ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੜਾਈ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਵਿਆਕਤੀਗਤ ਅਤਿਵਾਦ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਵੀ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜੋ ਗਲਤ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਸਾਨੂੰ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਕਤੀਗਤ ਅਤਿਵਾਦ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤਿਵਾਦ ਹੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਨੁਕਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੇਪਰ ਦੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਲਿਆਵੋਗੇ ਤਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝਾ ਸਕੀਏ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੂਝ ਇਛਾਵਾਂ ਸਹਿਤ
ਜਤਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ, ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ

7. ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ

ਅਗਸਤ ਸਮਤਾ ਦੇ ਟਾਈਟਲ 'ਤੇ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਨਕਸਲੀ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੱਦਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਪੈਣ ਦੀ ਝਲਕ ਪਈ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੋਂ 19 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਠੀ ਨਕਸਲਬਾੜੀ ਦੀ ਲਹਿਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਦੱਲਾਲ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਕੰਬਣੀ ਛੇੜ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਦਾ ਸੁਹਾ ਝੰਡਾ ਉਚਾ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਲਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਾਗ-ਡੋਰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਕਦਮ ਹੈ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਸੱਦਾ ਜਿੱਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ

ਉਸਾਰੇਗਾ ਉਥੇ ਇਹ ਸੱਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਏ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਦੁਬਾਰਾ ਸਰਗਰਮ ਹੋਣ ਲਈ ਅਧਾਰ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰੇਗਾ। ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਕਦਮ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਇਕ ਕਰਾਰਾ ਥੱਪੜ ਸਾਬਤ ਹੋਵੇਗਾ ਜੇ ਦਿਨ ਚਾਤ ਆਪਣੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਕੂਕਦੇ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦੇ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਕਸਲ-ਬਾੜੀਆਂ ਦਾ ਸਫਾਇਆ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾ ਜੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਤੁਹਾਡੀ ਰਿਣੀ ਹੈ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਖ ਆਰਾਮ ਤਿਆਗ ਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਮੁਕਤੀ ਸੰਗਰਾਮ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤੋਰਿਆ ਸਗੋਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰਾਹ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦਾ ਹੁਣ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਿਆਸੀ ਮੱਤ ਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਭਾ ਜੀ ਦੇ ਦਿਤੇ ਸੱਦੇ ਨੂੰ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜ ਨੇਪਰੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਗਰੁੱਪ ਹੁਣ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸੀੜੀ ਸੋਚ ਸਦਕਾ ਏਕਤਾ ਵੱਲ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਵਧਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਏਜੰਟਾਂ ਦੀ ਤਾਬਿਆਦਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੰਮਰਾਹ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਅਜਿਹੇ ਅਨਸਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਆਫ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ 'ਮਾਹੀ'

8. ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਾ ਨੁਕਤਾ ਨਜ਼ਰ

ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਭਾਅ ਜੀ, ਸਤ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ।

ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਹਿਸ ਨੇ ਤਿੱਖਾ ਮੱਤ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿੰਨਾਂ ਇਹ ਤਿੱਖਾ ਹੀ ਉਤਨਾਂ ਨਵਾਂ ਵੀ ਹੈ। ਤਿੱਖਾ ਇਸ ਪੱਖ ਤੋਂ ਕਿ ਅੱਜ ਤੱਕ ਨਕਸਲੀ ਕਹਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਗਰੁੱਪਾਂ 'ਚ ਕਤਾਰ ਬੰਦੀ ਕਮਿ: ਇਨ: ਤੇ ਸੋਧਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਖੇੜੇ ਤੇ ਖਦੇੜਨ ਦਾ ਅਮਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਕਿ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਸਾਝੇ ਕੇਂਦਰ ਖੜੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਭਰਕੇ ਵੱਧ ਤਿਖੇ ਰੂਪ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਵੀ ਇਸ ਬਹਿਸ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਤੇ ਕਮਿ: ਰਵਾਇਤ ਨਾਲੋਂ ਇਕ ਹਟਵਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਸੋਚ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਸਾਝੇ ਫਰੰਟ ਉਸਾਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਸੋਚਣਾ ਇਹ ਪਊ ਕਿ ਇਸ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰੂਹ ਤਾਂ ਨਹੀਂ

ਕਤਲ ਹੁੰਦੀ? ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਚ ਜਮਾਤੀ ਕਤਾਰਬੰਦੀ ਨੂੰ ਰਲ ਮੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।

ਮੈਂ ਵੀ ਇੱਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਰਕੁੰਨ ਦੇ ਨਾਤੇ ਛਿਤੀ ਇਸ ਬਹਿਸ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ 'ਚ ਬਾਹਰਮੁੱਖੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਭਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਰਹੇ ਕੁਝ ਹਕੀਕਤ ਮੁੱਖੀ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿਸ ਗੋਚਰੇ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰ ਤੋਂ ਤੁਛ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ, ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਘੋਲ 'ਚ ਪਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਇਕ ਕਮਿ: ਇਨ: ਗਰੁੱਪ ਚ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਗੁੱਪਤ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਥੇਬੰਦਕ ਕਾਇਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨਿਯਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਿਥਮੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਮਿ: ਇਨ: ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਕਤਾਰ ਬੰਦੀ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਮਹਿਜ਼ ਫਿਰਕਾ ਪ੍ਰਸਤੀ ਜਾਂ ਅਮਨ ਕਨੂੰਨ ਦਾ ਮਸਲਾ ਹੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣਾ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਮਕਾਰੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਨਾਗੀਰੋਡੀ ਗਰੁੱਪ, ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਸਤ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਕਾਂਗਰਸ, ਭਾਜਪਾ, ਸੀ.ਪੀ.ਆਈ., ਸੀ.ਪੀ.ਐਮ. ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਾਰਮਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੀ ਮਾਨਸਕਤਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਵੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਥੇ ਆਪਾਂ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖ ਧਾਰਮਿਕ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕੌਮੀਅਤ ਨਾਲ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਸਵਾਲ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਛੱਡ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਅਪ੍ਰੇਸ਼ਨ ਤੱਕ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਸਿਖ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੋਂ ਬਾਹਰ ਜੋ ਦੁਰਮਤ ਹੋਈ ਅਤੇ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਧਿਰਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਕੋਈ ਅਮਲ ਵਿੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸੜ ਰਹੇ ਬੇਕਸੂਰ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਭਗੋੜੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਬਹਾਲੀ [ਜੋ ਧਾਰਮਕ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਅਧੀਨ ਬੈਰਕਾਂ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ] ਸਿਖ ਫਿਰਕੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿੱਢੀ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ,

ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ, ਫੌਜੀ, ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬੇਇੱਜ਼ਤ, ਜਾਬਰ ਕਨੂੰਨਾਂ ਦਾ ਸਿਕੰਜਾ ਜੋ ਅੱਤਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਕਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਹੁਣੇ ਲੋਕ ਸਭਾ 'ਚ ਇਕ ਬਿੱਲ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਇਕ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਤਵਾਦ ਤੇ ਹੋਰ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਲਈ ਇਕ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੂਕੈਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਚਾਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ, ਸੁਰੱਖਿਆ ਪੱਟੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਨਿਗੂਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੜੱਪਣਾ ਆਦਿ ਵੀ ਮੰਗਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜੀਤ ਅਖਬਾਰ 'ਚ ਛਪੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਵਸੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹਨ ਉਥੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਲੀਲ ਹੋਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਚ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਗਏ ਬਹੁਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਭੈੜਾ ਸਲੂਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਚ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਨਾਮ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸਾਨੀ ਦੀਆਂ ਆਰਥਕ ਮੰਗਾਂ ਹਨ ਜੋ ਕਮਿ. ਇਨ. ਦੇ ਧਿਆਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੋਰੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਪੈਗਾਮ ਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਹਮਦਰਦ ਜਾਂ ਕਾਰਕੁੰਨ ਹੋਵਾਂਗਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਪੱਖੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਮੱਤ ਭੇਦ ਹਨ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲਾਭੇ ਛੱਡਦੇ ਹੋਏ ਇਥੇ ਸਿਰਫ ਇਕ ਨੁਕਤਾ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜਨਵਰੀ 82 ਦੀ ਵੁੱਟ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਮਿ. ਇਨ. ਲਹਿਰ ਨੇ ਜੋ ਵੁੱਟਾਂ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਕਿ ਇਹ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਰਥਕ ਰੁੱਖ ਅੱਗੇ ਵਧਾਵੇਗੀ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਖਤਰਨਾਕ ਰੁਝਾਣ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ ਜਿਹੜੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ-ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਬਣਨਗੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮੈਦਾਨ ਹੋਰ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰ ਰਹੀਆਂ

ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਖ ਮਾਨਸਕਤਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਧਿਆਨ 'ਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਨੀਲਾ ਤਾਰਾ ਅਪ੍ਰੋਸ਼ਨ ਅਤੇ ਨਵੰਬਰ 84 ਦੇ ਸਿਖ ਕਤਲੇਆਮ ਨੂੰ ਮੌਜ ਨਾਲ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਅੰਦਾਜ਼ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਖਾਲਸਤਾਨ ਨੂੰ ਦੇਨਾਂ ਹੀ ਬੁਰਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਰਹਿੰਦੀ ਕਸਰ ਪੰਜਾਬ ਸਮਝੌਤੇ-ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਮਝੌਤੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ ਕੇਂਦਰ ਸਿਖਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵਾਲਾ ਰਵਈਆ ਅਪਣਾਵੇਗਾ ਪਰ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਇਕ ਮੁੱਢ ਵੀ ਲਾਗੂ ਨਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਰੁੱਖ ਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਸਿਖ ਫਿਰਕੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ, ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ, ਸੰਯੁਕਤ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਬਾਦਲ ਧੜੇ ਬਾਕੀ ਕੁਰਸੀਆਂ, ਡੈਸਕਾਂ ਤੇ ਸਟੂਟਾਂ ਦੇ ਲਾਲਚੀ ਬਰਨਾਲੇ ਧੜੇ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਹਿੰਦੂ ਜਨੂੰਨੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਤੇ ਫੌਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਨਮਾਲ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਨਿਖੜਕੇ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਆ ਗਏ ਜੋ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਰੌਲੇ ਨਬੜੇਨੇ, ਵੱਟਾਂ, ਡੌਲਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਘਰੇਲੂ ਝਗੜੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਦੇ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਚਲੇ ਖੜਕੂ ਘੋਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂੰਹ ਰਲੀਆਂ ਸਫਾਂ 'ਚ ਲੜ ਕੇ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਤਾ ਖੱਟੀ ਸੀ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਮਸਲੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਠਾਹੁੱਪ ਦੀ ਸਮਝ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣ ਤੇ ਅਲੱਗ ਬਲੱਗ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਨਾ ਸਾਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੈਣ ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਹਾਗ ਜਾਂ ਪੁੱਤ ਸਵਰ ਕਰਨ ਗਏ ਮੁੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਤੇ ਨਾ ਸਾਥੋਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਝੱਲਿਆ ਜਾਂਦੇ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲੇ ਕੁੱਟਿਆ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦੇ ਨਾਲੇ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਨਾਲੇ ਰੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸੌ ਭਾਅ ਜੀ ਫੌਕੀ ਬਹਿਸਬਾਜ਼ੀ 'ਚ ਪੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੀ ਕੋਈ ਹਕੀਕਤ ਮੁੱਖੀ ਹੱਲ ਲੱਭੋ। ਉਪਰੋਕਤ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਹੱਥ ਠੱਕੇ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ, ਖਾਲਸ-ਤਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹਮੈਤੀ ਬਣਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਐ।

1. ਸਿਆਸੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਰਿਹਾਈ
2. ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਦਾਲਤਾਂ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਖੁੱਲੀਆਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ 'ਚ ਕੇਸ ਚਲਾਏ ਜਾਣ
3. ਬਾਗੀ ਫੌਜੀਆਂ

ਦੀ ਬਹਾਲੀ 4. ਦਿੱਲੀ 'ਚ ਸਿਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਸਖਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਸਮੇਤ ਹਕੂਮਤੀ ਕੁਰ-ਸੀਆਂ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਮੰਤਰੀਆਂ ਦੇ 5 ਝੂਠੇ ਪੁਲਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬੰਦ ਕਰਾਉਣ 6. ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਗੈਰ-ਜਮਹੂਰੀ ਤੇ ਜਾਬਰ ਕਾਨੂੰਨ ਖਤਮ ਕਰਨੇ 7. ਫੌਜੀ ਤੇ ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣੀਆਂ 8. ਸਿਖ ਫਿਰਕੇ ਖਿਲਾਫ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੰਦ ਕਰਨ 9. ਬਾਹਰਲੇ ਸੂਬਿਆਂ 'ਚ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਗੁੰਡਿਆਂ ਵਲੋਂ ਜਬਰ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ 10. ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਤੇ ਬੀ.ਐਸ.ਐਫ. ਵਲੋਂ ਪਗੜੀਧਾਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਲੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਮੰਗਾਂ, ਵਿਰਕਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੇ ਖਾਲਸਤਾਨੀ ਅਨਸਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਰੱਖੀਆਂ ਜਾਣ। ਚਲਦਾ

—ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ

9. ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਭਾਅ ਜੀ, ਪਾਠਕਾਂ ਸਮੇਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਦਬ ਭਰੀ ਸਲਾਮ ! ਅਗਸਤ ਸਮਤਾ 'ਚ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮੀਅਤ ਭਰਿਆ ਸੁਆਲ ਪਾਠਕਾਂ, ਹਮਦਰਦਾਂ ਅਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸੁਆਲ ਹੈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਉਸਾਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਵਧਾਈ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋ। ਸਾਡੀ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ, ਉਣਤਾਈਆਂ, ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਮਲੀ ਪੱਖ ਤੋਂ ਨੁਕਸਾਂ ਭਰੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ, ਲੈਨਿਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਵੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾਨਾ ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਅਸੀਂ ਨੇੜੇ ਤਾਂ ਕੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਦੁਬਿਧਾ ਭਰੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾਰਕਸਵਾਦ, ਲੈਨਿਨਵਾਦ ਨੂੰ ਅਜੋਕੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿਥਿਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਪੜਚੋਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਤੇ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਸਾਮਰਾਜੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘਿਆਂ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵਿਨਾਸਕਾਰੀ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਨੁਕਸਾਂ ਫਰਕਾਂ ਕਰਕੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਭਾਰਤ ਦਾ ਆਰਥਿਕ, ਰਾਜਸੀ, ਸਭਿਅਕ, ਸਮਾਜਿਕ ਹਿੱਦ ਦੇ ਅਸਲੀ ਭੇਤ, ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤਾਕਤ, ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਬੁਝ ਸਕੇ। 1967 ਤੋਂ ਫੁੱਟ-ਫੁੱਟਾ ਦਾ ਦੌਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਗਰੁੱਪ ਆਪਣੀ ਸਮਝ ਨੂੰ (Basic) ਬੁਨਿਆਦ ਤੌਰ ਤੇ ਸਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਗਲਤ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਰ ਫੁੱਟ ਪਾ ਕੇ, ਸੈਂਕੜਿਆਂ ਵਾਰ ਸਿਧਾਂਤ, ਅਮਲ ਬਦਲ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਥੀ

ਆਪਦੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਰੁਸਤ ਲੀਹ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸਾਥੀਉ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗੰਭੀਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਨੁਕਸ, ਉਣਤਾਈਆਂ, ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਸਮਝਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਤਕੜੇ ਪੜਚੋਲੀਏ ਹਾਂ ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਵੈ ਪੜਚੋਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਗਰੁੱਪ, ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਅਲੋਚਨਾ ਬੜੀ ਜਲਦੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਆਪ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੱਕ ਆਪਦੇ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ। ਹਰ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਭਰਵੀਂ ਨੁਕਤਾ-ਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪ ਕਿਹੜੇ ਨੁਕਤਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿੜਕਦੇ ਹਾਂ, ਕਦੇ ਵੀ ਗੌਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ। ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਕੱਚਘਰਤ, ਮੌਕਾ-ਪ੍ਰਸਤ, ਕੁਰਾਹਿਆਂ ਭਰੀ ਆਖ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਪਰ ਆਪ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਉਂਗਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਧਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਸੋ ਸਾਥੀਉ, ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਜੋਕਰ ਝਾਤ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਟੁੱਟੇ ਖਿੰਡੇ ਹਾਂ। ਅੱਜ ਲੋੜ ਹੈ ਸਾਮਰਾਜ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਅਤੇ ਪਿਛਾਹ ਖਿੱਚ ਹਾਕਮਾਂ ਖਿਲਾਫ ਲੜਨ ਦੀ। ਇਕ ਥੜੇ 'ਤੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋਈਏ ਅਤੇ ਦਰੁਸਤ ਫਲਸਫਾ ਲੱਭੀਏ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਗਲਤ ਠੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਤਾਂ ਅਮਲ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਨਖੇੜਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵੇਕਲਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ। ਪੰਜਾਬ ਪੱਧਰ ਤੇ ਕੀਤੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪੱਧਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਕਰਨ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਕ ਦਰੁਸਤ ਪਲੇਟ ਫਾਰਮ ਉਸਾਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ, ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਵਿਸਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸਾਮਰਾਜ ਅਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ, ਨਵੇਂ ਤਜਰਬਿਆਂ, ਵਿਰੋਧਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਘੱਬਰਾਉਣ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਗੋਂ ਗਲਤ ਖੁਣ ਭੁੱਟ ਦੋਲਿਆਂ ਅਤੇ ਤੌਰਕੇ ਨਾਲ ਗਲਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਖੈਰਨਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਸਾਡੀ ਅਹਿਮ ਲੋੜ ਹੈ। ਵੱਖ ਵੱਖ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਸਰਗਰਮ ਜਦੋਂ ਜਹਿਦ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮਾਉ ਦੇ ਕਥਨ ਮੁਤਾਬਕ—ਸੌ ਫੁੱਲ ਖਿੜਨ ਦਿਉ। ਸੌ ਵਿਚਾਰ ਭਿੜਨ ਦਿਉ। ਆਉ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਏਕਤਾ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰੀਏ। ਜੋ ਏਕਤਾ ਤੋਂ ਭੱਜਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਖੇੜੀਏ। ਸੋਚ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਬਣਾਈਏ। ਲੋਕਤਾ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜਮਹੂਰੀ ਢਾਂਚਾ ਉਸਾਰਨ ਵੱਲ ਵਧੀਏ। ਸਭ ਨੂੰ ਲਾਲ ਸਲਾਮ।

ਏਕਤਾ ਦੇ ਚਾਰਵਾਨ
ਲਕਫਮੀ ਨਰਾਇਣ ਭੀਖੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀ

10. ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾ-ਜੀ ਲਾਲ ਸਲਾਮ
ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਰਚੇ 'ਸਮਤਾ' ਵਿਚੋਂ ਨਕਸਲਵਾੜੀ
ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਪੜ੍ਹਿਆ ।

ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਜੀ, ਮੈਂ 3-4 ਸਾਲ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ
'ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ' ਅਤੇ 1-2 ਸਾਲ ਤੋਂ 'ਸਮਤਾ' ਪੜ੍ਹਦਾ ਆ
ਰਿਹਾ ਹਾਂ। 'ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ' ਦੇ ਦਲੀਲਾਂ ਭਰੇ ਸੰਪਾਦਕੀ
ਦਾ ਮੈਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਕਾਇਲ ਹਾਂ, ਆਪ ਦੇ ਨਾਟਕ
ਅਤੇ ਸੋਚ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਕ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ
ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਕਿ ਫਿਰਕੂ ਜਨੂੰਨੀ
ਕਾਮਰੇਡ ਸੁਖਰਾਜ ਖੱਦਰ, ਪਟਵਾਰੀ ਅਤੇ ਅਜੀਤ
ਰਾਮ, ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਚੁਕੇ ਹਨ,
ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ
ਸਾਡੇ ਸਭ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ
ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ
ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ
ਗਰੁੱਪਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਜੋ ਕਾਜ
20 ਸਾਲ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੈ, ਅਗਰ ਇਹ ਸਾਰੇ ਗਰੁੱਪ ਇਕੱਠੇ
ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਜ 2 ਸਾਲ
ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਤਲਬ ਕਿ ਦੂਏ ਨਾਲੋਂ
ਸਿਫਰ ਲੱਥ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਈਏ, ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਅਨੇਕਾਂ
ਹੀ ਖੱਬੀ ਪੱਖੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ
ਸੁਰਖ ਰੇਖਾ ਵਾਲੇ, ਜੈਕਾਰੇ ਵਾਲੇ, ਜਨਤਕ ਲੀਗ ਜਮਹੂਰੀ
ਹੱਕ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਵਿੰਗ
ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ
ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ
ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ
ਸਾਰਾ ਇਕੱਠ ਲੋਹੇ ਦੀ ਲਨ ਬਣ ਸਕਦਾ ਏ, ਅੱਜ ਦੇ
ਹਾਲਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਵੇਂ ਕਾਂਗਰਸ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ
ਜਨਤਾ ਜਾਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਾਤਾਂ ਪਾਤਾਂ,
ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਨ ਦਾ ਹਰ ਹਰਬਾ
ਵਰਤਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਲਦੀ ਤੇ ਭੇਲ
ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦ
ਕੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਖਾਤਰ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਹ
ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਪਾਲਸੀ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ
ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਲਸੀ ਨੂੰ ਤਦ ਹੀ ਫੇਲ੍ਹ
ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਈਏ
ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਜਾਤਾਂ ਪਾਤਾਂ, ਕੌਮਾਂ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਵਿਚ
ਵੰਡੇ ਪਏ ਹਾਂ, ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵੀਰਾਂ ਦੀਆਂ
ਲੋਕਾਂ ਖਾਤਰ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ
ਸਾਰੇ ਘੋਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੀ ਲੜੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨੀ

ਸਾਖ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ
ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਉਤਨੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਮੁਖ ਕਾਰਨ
ਇਹ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸੋਚ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ
ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਨਾ ਚਾ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ
ਸਭ ਕੁਝ ਲਈ ਸਾਡਾ ਇਕ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਰਚਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ
ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ,
ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਰਚੇ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣੀ
ਅਸਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਹੋਣ
ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸਾਖ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ
ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਗਰੁੱਪਾਂ ਦੀ
ਸੋਚ ਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਤਭੇਦ ਹੋਣ, ਪਰ
ਇਹ ਮਤਭੇਦ ਤਾਂ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਦਲੀਲ ਸਹਿਤ
ਨਜਿੱਠੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਆਪਦੇ ਵਲੋਂ ਉਠਾਏ ਇਸ ਕਦਮ
ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਹਮਾਇਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਸੋ
ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ 9 ਨਵੰਬਰ ਦਾ ਦਿਨ ਇਤਿਹਾਸ
ਦੇ ਪੰਨਿਆਂ ਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ
ਜਾਵੇਗਾ। ਵਾਜਬ ਸਮਝੋਂ ਤਾਂ ਖੜ੍ਹ ਦਾ ਉਤਰ ਜ਼ਰੂਰ
ਦੇਣਾ।
—ਸਤਪਾਲ ਨਰਾਲਾ

11. ਸਤਿਕਾਰਤ. ਭਾਅ ਜੀ, ਨਾਲ ਸਲਾਮ! ਤੁਸੀਂ
ਐਤਕੀਂ ਦੇ ਸਮਤਾ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਇਨਕਲਾਬੀ
ਕੇਂਦਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਹੈ। ਸੱਚੀਓ
ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਕੇਂਦਰ
ਪਰ ਆਪੋ ਵਿਚ ਸਿਰ ਫੌੜਦੀ ਗਰੁੱਪ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ
ਨਿਰਾਸ਼ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ,
ਜਿਸ ਦੀ ਖਿਰਾਂ ਤੋਂ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪਰ ਕੀ ਗਰੁੱਪਾਂ 'ਚ ਵੰਡੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਿਰ
ਇਧਰ ਕੰਮ ਕਰੇਗੀ? ਜਾਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਹੀ ਸਿਰ ਫੌੜਨ
ਦੀ ਖੇਡ ਖੇਡੀ ਜਾਏਗੀ? ਤੇ ਕੀ ਇਹ ਏਕਤਾ ਜਿਹਨਾਂ
ਮੰਤਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਤੁਰੀ ਹੈ ਰੂਪਮਾਨ
ਕਰੇਗੀ? ਭਖਦੇ ਸੁਆਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ
ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਛਿੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੀ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਸਿਆਸਤ ਨੇ ਸਾਡਾ ਕਾਫੀ
ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਵੇਲਾ ਹੈ ਅਜੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸੰਭਲੀਏ
ਆਪਣੇ ਮਤ ਭੇਦ ਨਿਪਟਾ ਲਈਏ ਤੇ ਏਕਤਾ ਕੇਂਦਰ
ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਈਏ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਕੱਠੇ ਇਕੱਠੇ ਕੁੱਟ
ਖਾਈ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਉਮੀਦ ਹੈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਧਿਰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਧਰ ਕੰਮ
ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਸੁਹਿਰਦੀ ਭਰਿਆ ਰੁੰਗਾਰਾ
ਭਰੇਗੀ।
—ਸੁਰਿੰਦਰ ਫਰੀਦਕੋਟ

